

Suvremena emigracija iz RH - razlozi odlaska i iskustva iseljenika

Velhes, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:279982>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju

**Suvremena emigracija iz RH – razlozi odlaska i iskustva
iseljenika**

Diplomski rad

Student: Petar Velhes
Mentor: doc. dr. sc. Drago Župarić-Iljić
Zagreb, lipanj 2021.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Suvremena emigracija iz RH – razlozi odlaska i iskustva iseljenika“ izradio potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora doc. dr. sc. Drage Župarića-Ilića. Svi navedeni podaci u radu su istiniti te prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava, ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Velko Peter

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Ciljevi rada.....	2
1.2. Dosadašnja istraživanja.....	2
2. Teorijski okvir.....	5
2.1. Teorija potisno-privlačnih faktora.....	8
2.2. Teorija migrantskih mreža.....	9
3. Migracija iz RH.....	10
3.1. Kratka povijest migracija iz hrvatskog povijesnog prostora.....	10
3.2. Suvremena migracija iz RH.....	12
4. Metodologija.....	17
4.1. Uzorak i provođenje istraživanja.....	18
4.2. Poteškoće prilikom prikupljanja podataka.....	20
5. Rezultati istraživanja.....	22
5.1. Zadovoljstvo životom u RH.....	24
5.1.1. Zadovoljstvo obrazovnim sustavom.....	27
5.1.2. Zadovoljstvo mogućnošću zaposlenja i položajem struke.....	28
5.1.3. Zadovoljstvo političkom situacijom.....	30
5.2. Potisni čimbenici.....	32
5.3. Privlačni čimbenici.....	36
5.4. Planiranje emigracije.....	39
5.5. Pomoć u migracijskom procesu – uloga migrantskih mreža.....	41
5.6. Posao (ekonomska integracija).....	43
5.7. Smještaj.....	45
5.8. Društvena integracija.....	49
5.9. Slobodno vrijeme.....	52
5.10. Održavanje identiteta.....	53
5.11. Usporedba života u RH i inozemstvu.....	56
5.12. Budućnost – povratak u RH ili ostanak u inozemstvu?.....	57
6. Rasprava.....	59
7. Zaključak.....	61

8. Literatura i izvori.....	62
9. Sažetak.....	64

1. Uvod

Fenomen emigracije iz Republike Hrvatske i njenog povijesnog prostora javlja se još u 15. stoljeću te se kroz različite etape intenzivira i ostaje aktualan sve do danas. Prošla stoljeća bila su prožeta ratovima te je masovno raseljavanje stanovništva, što dobrovoljno, što nedobrovoljno, uz lošu ekonomsku situaciju i sveopće nezadovoljstvo, bilo jedno od glavnih razloga odlaska. Već tada Hrvati su iseljavali u razvijenije europske države poput Njemačke, Austrije, Švicarske, Italije i Francuske, koje su i danas jedne od najomiljenijih destinacija hrvatskih emigranata, ali i u prekooceanske države poput SAD-a, Kanade i Australije. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju 1. srpnja 2013. dolazi do otvaranja europskih tržišta hrvatskoj radnoj snazi te se postojeći emigracijski tok dodatno intenzivira. Tako na popularnosti emigrantskih destinacija, uz tradicionalno popularne Njemačku, Austriju i Švicarsku, dobivaju države poput Irske, Švedske, Nizozemske, Engleske i sl. Ono što čini recentni iseljenički tok drugačijim od prethodnih jest činjenica da se znatno intenzivirao odlazak visokoobrazovanog, mladog, radno aktivnog i reproduktivnog stanovništva, ali i cijelih obitelji s djecom, što ostavlja brojne posljedice na sociodemografsku strukturu stanovništva, ali i na obrazovni, zdravstveni, socijalni i mirovinski sustav.

Ovaj diplomski rad polazi od teorijskih perspektiva na fenomen migracije s osvrtom na neke od ključnih teorija u razumijevanju i proučavanju ovog fenomena poput teorije potisnih i privlačnih čimbenika te teorije migrantskih mreža. Nadalje, sažeto se prikazuje povijest migracije iz hrvatskog povijesnog prostora sve do danas. Uzevši u obzir statistike Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske i državnih statističkih ureda koje prate migraciju nekih od država useljenica prikazani su i analizirani konkretni podaci u vezi recentne migracije. U drugoj polovici rada fokus je na samom kvalitativnom istraživanju koje sam proveo koristeći metodu polustrukturiranog intervjua na uzorku od 15 sugovornika. Glavne teme o kojima sam sa sugovornicima pričao su razlozi odlaska, zadovoljstvo životom u RH, uloga migrantske mreže u procesu emigracije, društvena integracija, održavanje identiteta te planovi za budućnost.

1.1. Ciljevi rada

Glavni cilj ovog rada je dobiti detaljniji i podrobniji uvid u suvremenu emigraciju iz Republike Hrvatske, s naglaskom na stanovništvo koje je već emigriralo, ali i na ono koje to tek planira učiniti. Primaran fokus interesa ovog istraživanja su potisni i privlačni faktori, odnosno razlozi radi kojih se Hrvati odlučuju na napuštanje domovine te faktori koji ih privlače u pojedine države. Također, zanimalo me u kolikoj mjeri je izbor emigrantske destinacije ovisio o potencijalnim poznanstvima u specifičnom gradu ili državi te koliko su ta poznanstva, ako ih je uopće bilo, poslužila kao pomoć mojim sugovornicima u vidu dolaska u konkretnu državu, rješavanja potrebne administracije za ostanak u državi, pronalaska inicijalnog smještaja i posla itd. Nakon što sam dobio uvid u potisne i privlačne faktore mojih sugovornika te ulogu migrantske mreže u procesu njihova odlaska, dobivene rezultate komparirao sam s već postojećim istraživanjima ove tematike kako bih mogao vidjeti koliko se obilježja mojih sugovornika podudaraju s obilježjima recentnog toka iseljavanja iz RH.

Emigracija je izuzetno bitna i aktualna tematika te već postoji velik broj istraživanja koja su obradila ovu problematiku. No, ono što razlikuje moje istraživanje od postojećih jest činjenica da su dosadašnja istraživanja problem sagledavala uglavnom iz parcijalne ne-komparativne perspektive fokusirajući se na iskustvo migranata unutar specifične države i društva useljavanja (npr. Irska, Njemačka, Švedska i sl.), dok moje istraživanje problem sagledava iz komparativne perspektive neovisno o državi useljavanja, odnosno ovisno o različitim kontekstima, uvjetima i iskustvima samih useljenika u nekoliko destinacija. Imajući to na umu, nadam se da ovo istraživanje može dati doprinos i dodatnu perspektivu u razumijevanju ovog fenomena te potencijalno pomoći u nadogradnji i pomnijem planiranju migracijske politike u Republici Hrvatskoj.

1.2. Dosadašnja istraživanja

U nastavku nastojat ću ukratko sažeti rezultate nekih od dosadašnjih istraživanja koja se bave s emigracijom iz RH, s fokusom na potisne i privlačne čimbenike te utjecaj migrantske mreže na odluke sugovornika.

Tado Jurić je u svom radu *Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku*: karakteristike i motivi metodom ankete proveo istraživanje nad 1200 hrvatskih iseljenika koji žive u Njemačkoj te zaključio da, prema percepciji samih iseljenika, glavni motivi iseljavanja nisu ekonomski već predodžba da u Hrvatskoj nisu institucionalizirane vrijednosti radne etike i poštenja te da iseljenici smatraju da se hrvatsko društvo moralno slomilo. Također, postojanje razgranatih migrantskih mreža iz prošlosti uvelike je potaklo njegove ispitanike na iseljavanje i pomoglo im prilikom procesa (Jurić, 2017).

Autorica Dejana Dejanović napisala je diplomski rad na temu *Iseljavanja Hrvata iz bosanske i slavonske Posavine u Njemačku nakon ulaska Republike Hrvatske u EU*. U njemu je zaključila kako su glavni faktori koji su njene sugovornike natjerali na odlazak iz Hrvatske nezaposlenost, nemogućnost napretka, uplitanje politike i negativna vizija budućnosti. No, autorica ističe kako je najsnažniji faktor koji ih je privukao u Njemačku upravo poznanstvo s prijašnjim migrantima i obiteljske veze. Smatra da su te su migrantske mreže bile presudne za imigraciju (Dejanović, 2017).

Rad autorice Tee Horvatin *Suvremene migracije mladih iz Slavonije u Irsku* pokazuje da su postojeća poznanstva i prijateljstva, uz razne izvore informiranja poput internetskih stranica, poslužila kao najveća pomoć emigrantima pri dolasku u Irsku (Horvatin, 2015).

Filip Kanižaj napisao je diplomski rad naziva *Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Švedsku: uloga migrantskih mreža*. Provevši kvalitativno istraživanje autor je zaključio da su najčešći privlačni faktori useljenika u Švedskoj mogućnosti zapošljavanja, boljeg posla, više zarade, boljeg života, težnja za avanturama i sl., dok su najčešći potisni faktori nezaposlenost, nesigurno zaposlenje, neadekvatno radno mjesto, niski osobni dohoci, nemogućnost napredovanja, mali ili prirodno siromašni zemljišni posjedi, mnogo djece u obitelji itd. (Kanižaj, 2018: 7). Također, zaključio je kako je velika uloga migrantskih mreža u vidu pronalaska prvobitnog smještaja i posla migranata, ali i u procesu uključivanja novih migranata u strukturu migrantskih mreža tako što pomažu budućim migrantima.

Marijeta Rajković Iveta i Tea Horvatin u svom radu *Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Irsku s posebnim osvrtom na Slavoniju* navode kako se osim glavnoga ekonomskog motiva iseljavanja ističu još i psihološka nezadovoljstva, pozitivna iskustva prijašnjih migranata, mogućnost brzog pronalaska posla, jednostavna birokracijska procedura, znanje engleskog jezika itd. (Rajković Iveta i Horvatin, 2017: 247).

Istraživanja Ivana Lajića iz 2002. (*Hrvatske migracije početkom 21. stoljeća*), Mirjane Adamović iz 2003. (*Potencijalni i stvarni „odljev“ znanstvenog podmlatka iz Hrvatske: empirijsko istraživanje*) i Ive Šverko iz 2004. godine (*Studentske namjere odlaska u inozemstvo: veličina potencijalnog „odljeva mozгова“ i njegove odrednice u 1995., 1997. i 2004. godini*) poslužila su mi kako bi uvidio postoji li razlika između potisnih i privlačnih faktora koji obilježavaju suvremeni emigrantski tok i onih koji su obilježili iseljavanja s početka 21. stoljeća. Svi navedeni radovi ističu kako su razlozi odlaska gotovo identični kao i današnji (besperspektivnost, nezaposlenost, niska plaća i nemogućnost napredovanja). Također, prilikom analize privlačnih faktora uvidio sam da je jedan od glavnih razloga radi kojih su pojedinci prije više od 17 godina odlučili za preseljenje u pojedine države slični onome danas; bolji materijalni uvjeti. Isto tako, valja napomenuti kako su bliski prijatelji i rođaci u inozemstvu i početkom stoljeća igrali važnu ulogu pri napuštanju Hrvatske i odabira države useljenja (Šverko, 2004).

Radovi Petre Jenjić (*Pitanje višestrukog identiteta druge generacije hrvatske dijaspore u Kanadi* iz 2014. godine), Ivane Petrović (*Očuvanje hrvatskog jezika u Kanadi* iz 2017. godine) te Ivica Šole i Marijane Bičvić (*Ekonomsko iseljavanje iz Slavonije u SR Njemačku. Neka identitetska, psihološka i etička pitanja* iz 2018. godine) bave se proučavanjem održavanja identiteta iseljenika i njihove djece koji su odselili u Kanadu i Njemačku. Navedeni radovi zaključuju kako na održavanje identiteta s domovinom uvelike utječe održavanje poveznica s Hrvatskom kroz participiranje u događajima raznih hrvatskih iseljeničkih zajednica te praćenjem hrvatskih medija i aktualnih događaja u RH.

Radovi Krešimira Ivande (*Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive*), Marijane Jerić (*Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?*), Nenada Pokosa (*Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske*), Dražena Živića (*Demografsko praznjenje Istočne Hrvatske*) i Drage Župarića-Iljića (*Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku Uniju*) bave se uglavnom demografskim učincima migracije na RH i predikcijama budućih migracija. Ukupna depopulacija, prirodni pad, smanjenje rodnosti i intenzivni proces starenja neki su od najboljih primjera negativnih trendova demografskog razvoja koji su posljedice migracija (Pokos, 2017). Predikcije budućih migracija hrvatskog stanovništva nisu bajne te upućuju na gubitak od 20% stanovništva u sljedećih trideset godina (Jerić, 2019).

Rad pravnice Ivane Vukorepe (*Migracije i pravo na rad u Europskoj Uniji*) detaljno objašnjava pravno uređenje na rad u Europskoj uniji te mi je uvelike pomogao u razumijevanju integracijskih mjera država i direktiva radnih migracija EU. U tekstu se objašnjava koje migrantske skupine su najpoželjnije (studenti, znanstveni istraživači, visokokvalificirani radnici i sezonski radnici), koja su prava doseljenih migranata u državama EU te na koji način države članice kontroliraju priljev jeftine radne snage iz novih članica EU koje karakteriziraju veća stopa siromaštva i nezaposlenosti.

2. Teorijski okvir

Jednu od najopćenitijih definicija migracija dao je Baker (1960), po kome je migracija „čin seljenja iz jedne prostorne jedinice u drugu“. Njezina temeljna slabost, kao i svakog sličnog „definiranja“, ogleda se u neselektiranju migracija od drugih oblika prostornog kretanja ljudi (Mesić, 2002: 244). Prema toj definiciji, selidba iz jednog stana zgrade u drugi stan koji se nalazi u toj istoj zgradi se može promatrati kao migracija. Iako svaka migracija uključuje fizičko kretanje, ne može se svako fizičko kretanje promatrati kao migracija. Ipak, migracije su složen fenomen koji prati čovječanstvo od njegovog postanka, a puno preciznije od Bakerove jednostavne definicije bilo bi ih definirati kao kretanje pojedinca ili skupina od mjesta rođenja u neki drugi geografski ili socijalni prostor (Jenjić, 2014: 11). Prema definiciji

Ujedinjenih naroda migracija je: „odlazak osoba iz mjesta njihova uobičajenog prebivališta, ili preko međunarodne granice, ili unutar države“ (IOM, 2019). Dva aspekta obuhvaćena u ovoj definiciji smatraju se ključnima za definiranje migracije: promjenu mjesta uobičajenog prebivališta i prelaženje priznate političke/administrativne granice (Pavić i Ivanović, 2019). Migracija se nikako ne smije promatrati kao jednostavan proces, već kao složeni dinamički proces čiji se učinci odražavaju na niz društvenih, političkih, ekonomskih i demografskih promjena. Zanimljivo je za nadodati da migracijski proces započinje onda kada se javi misao o odlasku, dok je preseljenje tek završni čin (Stading prema Mesić 2002: 249). Migraciju i naseljavanje najtočnije je proučavati kao dugotrajan proces, koji će se odvijati do kraja migrantskog života, a utjecat će i na sljedeće generacije (Castles i Miller, 1998). Upravo spomenuti utjecaj na sljedeće generacije dokazuju i rezultati ranije spomenutih radova Petre Jenjić i Ivane Petrović. Njihova istraživanja pokazuju da se čak i djeca emigranata koja su rođena u Kanadi smatraju Hrvatima i održavaju identitetske veze s Hrvatskom, iako neki od njih ne znaju dobro jezik i svega su nekoliko puta posjetili Hrvatsku.

Jedna od najjednostavnijih i najpostojanijih univerzalnih klasifikacija dijeli migracije na dobrovoljne i nedobrovoljne (Wrong prema Mesić, 2002: 250). Dobrovoljnim migracijama smatra se samoinicijativna odluka napuštanja matične geografske sredine te odlazak u drugu sredinu iz privatnih razloga. Nedobrovoljnim migracijama smatra se prisilno raseljavanje stanovništva što je najčešće slučaj kod država obuhvaćenih ratnim zbivanjima. Slijedi podjela na vanjsku i unutarnju migraciju, što se shvaća kao migraciju preko granica matične države te unutar njenih granica (Mesić, 2002). S obzirom na njihovo trajanje, E. Kant (1962) razlikuje slučajne ili privremene, trajne ili periodične i definitivne migracije. Autori Sinha i Attaullah klasificiraju migracije prema volumenu, i to na: masovne, umjerene i slabe. Isti autori iz prostorne perspektive dijele migracije na: interkontinentalne, međunarodne, unutardržavne i lokalne (Mesić, 2002: 252).

Migracija je selektivan proces te ne obuhvaća sve skupine na jednak način. Selektivnost po dobi govori nam zašto je mlađe stanovništvo sklonije migriranju nego starije. Mladi su spremniji koristiti prednosti novih prilika koje se otvaraju s migracijom, dok su stariji ograničeni mnoštvom socijalnih i ekonomskih veza s mjestom prebivanja. Selektivnost po spolu nužno je promatrati unutar sociokulturnog konteksta društva iz kojeg migrant dolazi. U nekim društvima su muškarci tradicionalnije bili sudionici procesa iseljavanja, dok su određena istraživanja pokazala da u pojedinim društvima žene iseljavaju češće. Kada sagledamo razinu obrazovanja migranata, osnovna pretpostavka jest da što je čovjek obrazovaniji, tim je više svjesniji različitih mogućnosti u alternativnim mjestima prebivanja. Mnoga su istraživanja (osobito unutarnjih migracija) potvrdila da migracije jesu selektivne glede obrazovanja, ali generalizacije o utjecaju raznih razina obrazovnog postignuća na migracijsko ponašanje nisu potvrđene. Konačno, ostaje nam ekonomska selektivnost migracija koja ističe da što je zanimanje više kvalificirano, to je vjerojatnije da će ponuda i potražnja za njim biti proširena (Mesić, 2002: 268-269).

Sudionik migrantskog procesa jest migrant, odnosno osoba koja iz raznih razloga odlazi iz mjesta rođenja u drugi geografski prostor. Prema definiciji Ujedinjenih naroda migranta se najlakše može opisati kao osobu koja živi izvan granica vlastite domovine u kraćem ili dužem vremenskom razdoblju (Horvatin, 2015: 1). U Preporukama za međunarodne migracije definirano je da se osoba preselila u drugu zemlju ako je od njezina odlaska proteklo 12 mjeseci (Lajić, 2002: 141). Prema navedenoj definiciji osoba koja je, primjerice, otišla na privremeni ili sezonski rad u inozemstvo ili studenti koji odlaze na studij u inozemstvu u sklopu *Erasmus+* projekta na jedan semestar ili akademsku godinu ne smatraju se migrantima.

Migracija može imati pozitivne i negativne učinke na državu podrijetla i državu useljenja. Pozitivni učinci migracije na državu podrijetla su slanje ili povratak novčanih doznaka iz inozemstva u domovinu. Također, u slučaju cirkularne ili povratne migracije povratnici doprinose svojoj domovini stečenim znanjima i

vještinama u inozemstvu . Što se tiče države useljenja, najpozitivniji aspekti priljeva novih migranata su dolazak mlade radne snage i popunjavanje sezonskih i deficitarnih poslova. Negativne strane po državu podrijetla su destabilizacija spolne i dobne strukture, odljev mozgova i mladih te gubitak radne snage u pojedinim sektorima. S druge strane, neki od negativnih učinaka migracije na državu useljenja svakako su povećanje rashoda u sustavima socijalne sigurnosti i nepovoljan utjecaj na kulturni identitet (Vukorepa, 2018: 91).

2.1. Teorija potisno-privlačnih faktora

Migraciju je bitno proučavati razumijevajući odnos potisnih i privlačnih faktora. U svakom geografskom području postoji niz faktora koji privlače ljude, ali i oni koji ih odbijaju. Potisni faktori su oni koji tjeraju pojedinca na odlazak iz matične države, dok su privlačni oni koji motiviraju migranta na useljavanje u specifičnu državu. Oni su različiti i individualni, a često kombinacija nekoliko glavnih čimbenika dovodi do odluke o migraciji (Lajić i sur., 2018). Prema začetniku teorije Everettu Leeju, potisni i privlačni čimbenici podijeljeni su u četiri osnovne kategorije:

- a) Potisni: 1. promjene u prirodnom okruženju, 2. čimbenici ekonomske naravi, 3. politički čimbenici, 4. socijalni čimbenici, odnosno osjećaj depriviranosti migranata.
- b) Privlačni: 1. bolje ekonomske mogućnosti u drugoj sredini, 2. stjecanje bolje naobrazbe i bolji uvjeti rada 3. bolji životni uvjeti i čist okoliš, 4. odlazak za nekim tko na bilo koji način privlači, što pridonosi stvaranju mreža i emigracijskih valova (Lee, 1966: 47-57).

Glavna kritika ovoj teoriji je što ona ne uspijeva objasniti zašto se neki poredak održava u stabilnom stanju, a neki drugi raspada. Petersen (1970) među prvima kritizira ovu teoriju te ističe da čovjek nije inertno, nepokretljivo biće na koje isključivo djeluju silnice izvanjskoga svijeta. Whitehead ističe kako ova teorija upada u logičku „grešku pretjerane konkretnosti“, usmjeravanjem na opis konkretnih, očiglednih ciljeva djelovanja migranata (Mesić, 2002: 298). Ipak, odgovor na ove kritike mogao

bi ležati u navodu Castlesa i Millera koji kažu kako su migranti češće osobe srednjeg socijalnog statusa iz područja koja prolaze kroz ekonomske i socijalne promjene (Castles i Miller, 1998: 23). Iz navedenog je jasnije da su pojedinci koji dolaze iz država, regija ili gradova koji su u periodu gospodarske ili tržišne tranzicije skloniji migriranju nego drugi. Ovo je u potpunosti primjenjivo i na RH budući da je povijest naše države, od njenog osamostaljenja, prožeta raznim krizama i tranzicijama.

2.2. Teorija migrantskih mreža

Migrantske mreže mogu se odrediti kao setovi interpersonalnih veza koje povezuju migrante, prijašnje migrante i nemigrante u područjima porijekla i odredišta, kroz odnose srodstva, prijateljstva i zajedničkog lokalnog porijekla (Massey et al. prema Mesić, 2002: 350). Njihova prisutnost može biti ključan faktor u biranju destinacije useljavanja, dok njihov izostanak može negativno utjecati na želju pojedinca za odlaskom iz matične države. U tradicionalnim hrvatskim emigrantskim odredištima poput Njemačke, Austrije, Švicarske i Italije već postoje tradicionalne i brojne obiteljske, rodbinske, socijalne i druge poveznice koje omogućuju lakše snalaženje i integriranje u lokalne ekonomske i društvene tokove u okruženju već prisutnih sunarodnjaka (Župarić-Iljić, 2016: 4). Najveća pomoć migrantskih mreža emigrantima prilikom dolaska u novu sredinu, kao što sam već naveo, je u obliku pružanja osnovnih informacija o državi i gradu useljavanja, pomoći pri zaposlenju, rješavanju stambenog pitanja itd. I zaista, čini se da rijetko koji migrant krene na put bez nekih kontakata na odredištu (Stalker, 200: 120-121 prema Mesić, 2002: 351). Razvojem Interneta i pojavom društvenih mreža, budućim migrantima je uvelike olakšan proces traženja informacija i organiziranja samog odlaska budući da ne trebaju nužno poznavati nekoga u državi ili gradu u koje planiraju odseliti, nego samo trebaju imati pristup Internetu. Bitno je još napomenuti kako svaki imigrant doprinosi formiranju novih potencijalnih migranata, ali se iz različitih razloga ostvari tek dio tih potencijala. Prema jednoj procjeni za svakog imigrantskog radnika imigrantski

multiplikator može iznositi oko 1.2. Znači, na svakog imigranta, više od jednog novog imigranta, tj. na svakih 5 postojećih dolazi 5+1 novih (Jasso i Rosenzweig, 1986 prema Mesić, 2002: 351). Navedeno dodatno otežava državnim vlastima najpopularnijih migrantskih odredišta da kontroliraju priljev neregularnih migranata u svoje države. S druge strane, kada je riječ o regularnim migrantima, upravo navedeno ide u korist državama u koje useljavaju budući da im je osiguran priljev nove radne snage.

3. Migracija iz RH

3.1. Kratka povijest migracija iz hrvatskog povijesnog prostora

U nastavku nastojat ću ukratko iznijeti povijest migracije iz hrvatskog povijesnog prostora, kroz različite etape i njihova obilježja, sve do današnjeg recentnog toka.

Prva etapa iseljavanje Hrvata započinje još u 15. stoljeću prodorom i osvajanjem Osmanlija te traje do kraja 18. stoljeća (Čizmić i sur., 2005).

Druga etapa započinje u 19. stoljeću te traje do Prvog svjetskog rata. Procjenjuje se da je u tom periodu svoj dom napustilo oko pola milijuna Hrvata (Čizmić i sur., 2005). Ono što obilježava ovaj period iseljavanja je odlazak u prekoceanske države, odnosno interkontinentalna migracija. Uzroci odlaska najčešće su bili teški ekonomski uvjeti, političko ugnjetavanje od strane tuđinaca, nagli prodor kapitalizma, osiromašenje seoskog stanovništva te zaostalost i nerazvijenost gradova i industrije što je onemogućavalo zapošljavanje (Kanižaj, 2018). Hrvati su tada uglavnom iseljavali u SAD i Kanadu, a nakon pooštavanja migracijskih politika SAD-a dolazi do iseljavanja u države Južne Amerike te, neposredno prije Prvog svjetskog rata, na područja Australije i Novog Zelanda.

U razdoblju između dva svjetska rata počinje brojnije iseljavanje u europske zemlje – u prethodnom su razdoblju te zemlje vrlo rijetko bile odredištem iseljenika. Odabir europskih zemalja bio je posljedica ograničavanja primanja useljenika što su ga uvele prekomorske zemlje (Čizmić i sur., 2005: 15). Hrvati su tada odlazili uglavnom u Belgiju, Njemačku i Francusku. Uzroci

iseljavanja su uglavnom posljedica kombiniranih političko - gospodarskih uvjeta (Jenjić, 2014: 41).

Trend intenzivnog iseljavanja nastavlja se i nakon Drugog svjetskog rata, kada dominira emigracija iz političkih razloga, a pretpostavlja se da u ovom periodu oko 200 000 ljudi napušta prostore bivše Jugoslavije ili pak oni koji su iz različitih razloga bili u inozemstvu - tamo i ostaju (Čizmić, 1998: 129 prema Jenjić 2014:42). Hrvati tada odlaze u države poput Njemačke, Austrije, Francuske i Švicarske koje i do danas ostaju najpopularnije destinacije za hrvatske iseljenike. U literaturi se navodi kako se u ovom periodu nastavlja iseljavanje u Kanadu, s bitnom razlikom naspram prijašnjih migracija u tu državu. Naime, migranti iz ove faze bili su uglavnom obrazovaniji od svojih prethodnika, potjecali su iz urbaniziranih krajeva te su naseljavali većinom velika gospodarska središta poput pokrajine Ontario (Petrović, 2017). Iako se službeno govorilo i pisalo o privremenom karakteru migracije ove etape, s vremenom je zbog brojnih razloga svojim značajnim dijelom emigracija poprimila trajna obilježja, jer se tek trećina iseljenih vratila u Hrvatsku (Čizmić i Živić, 2005: 61 prema Župarić-Iljić, 2016).

Nakon 1960-ih godina započinje novi veliki iseljenički val iz Hrvatske, potaknut lošim ekonomskim stanjem i usmjeren na europska tržišta radne snage čime završava dominacija prekooceanske migracije. Iseljenici ovog razdoblja su se običavali zvati „radnicima privremeno zaposlenim u inozemstvu“, no vrijeme je također pokazalo kako ove migracije nisu imale privremenu, nego trajnu tendenciju za većinu emigranata, unatoč njihovoj prvotnoj želji da se vrate u matičnu zemlju (Čizmić i sur., 2005: 19).

Migracija iz Hrvatske dodatno se intenzivira 1990-ih godina početkom Domovinskog rata i raspadom Jugoslavije. U tom periodu hrvatsko stanovništvo je masovno bježalo pred ratnim sukobima te tada prevladava nedobrovoljna, odnosno prisilna migracija. Kao najpopularnije zemlje za Hrvate u tom periodu ističu se Njemačka, Austrija, Švicarska, SAD, Kanada, Australija i Novi Zeland (Jerić, 2019).

3.2. Suvremena migracija iz RH

Nakon kraja Domovinskog rata nije bilo većih iseljavanja Hrvata sve do 2008. godine kada dolazi do globalne ekonomske krize koja pridonosi porastu nezaposlenosti te, samim time, dolazi do novog masovnijeg iseljavanja Hrvata. Ono se dodatno intenzivira 2013. godine kada RH pristupa Europskoj uniji te otvaranjem granica i slobodnijim kretanjem stanovništva odlazak u ostale države članice postaje lakšim nego prije. Ubrzo nakon toga Irska postaje jedna od najpoželjnijih destinacija hrvatskih migranata, budući da je Irska povodom ulaska Hrvatske u EU službeno objavila da na svojim tržištima rada neće ograničavati pristup hrvatskim radnicima (Pokos, 2017). Uz Irsku, kao omiljene destinacije Hrvata ističu se Austrija, Njemačka, Belgija, Švicarska, Italija i Švedska.

Svaka nova država članica ulaskom u Europsku uniju ulazi u prijelazno razdoblje. To znači da svaka od starih država članica ima pravo, ako želi, postaviti ograničenu kvotu za radne migrante koji iz nove države članice migriraju u neku od starih. Ulaskom RH u EU 1. srpnja 2013. godine započinje primjena prijelaznih mjera za hrvatske radnike. One su zamišljene kao postupno smanjujuće te se uobičajeno na njih poziva kao na "2+3+2-godišnje razdoblje". Ukupno smiju trajati najduže sedam godina, dakle za RH one su završile 1. srpnja 2020. godine (Vukorepa, 2018). Tako je hrvatskim emigrantima u prvoj fazi prijelaznog razdoblja (1. srpnja 2013. – 1. srpnja 2015.) čak 13 starih država članica ograničilo pristup njihovom tržištu, dok je tijekom druge faze prijelaznog razdoblja (1. srpnja 2015. - 30. srpnja 2018.) samo pet država nastavilo s kontrolnim i restriktivnim režimom (Vukorepa, 2018). Posljednja država koja je završetkom prijelaznih mjera za RH bila prisiljena ukinuti ograničenje pristupa hrvatskih radnika njihovom tržištu rada bila je Austrija.

Recentni iseljenički tok po mnogim se karakteristikama razlikuje od prethodnih tokova. Specifičnost aktualnog iseljavanja jest već spomenuti obrazac iseljavanja obitelji s malom djecom zbog kojeg ove migracije ne možemo nazivati privremenima. Selidbu obitelji s djecom vjerojatnije možemo okarakterizirati trajnom, nego li privremenom migracijom (Ivanda, 2017: 12). Navedeno ima

negativni utjecaj na demografsku strukturu stanovništva Hrvatske budući da obitelji djece koja su trebala biti rođena u RH migriraju te tako ta djeca bivaju rođena u inozemstvu. Prema Baliji (2019), u procesu migracije blago prevladavaju muškarci koji odlaze u najproduktivnijoj radnoj i reproduktivnoj dobi od 25 do 44 godine. Ono što je zajedničko recentnom iseljeničkom toku i prijašnjima jest činjenica da je i dalje prisutna potreba za niže kvalificiranim radnicima u građevinarstvu, poljoprivredi i uslužnim sektorima. No, sve se više intenzivira potražnja za visoko kvalificiranim imigrantima u gospodarski i tehnološki naprednim državama (Vukorepa, 2018). Ovo, dakako, vrijedi i za Hrvatsku budući da je jedno od obilježja suvremene emigracije iz RH odlazak mladih visokoobrazovanih ljudi koji se nemaju priliku profesionalno usavršiti u Hrvatskoj stoga odlaze u inozemstvo. Ovaj fenomen se popularno naziva odljev mozgov (eng.: *brain drain*). Odljev mozgov definiran je kao nereguliran i trajan proces u kojemu sudjeluje radna snaga čija je zemlja reprodukcije potpuno odvojena od zemlje uzdržavanja (Adamović, 2003). Visokoobrazovani stručnjaci, znanstvenici, intelektualci i umjetnici nositelji su privrednoga i društvenoga razvoja svake zemlje, pa ih se zato naziva ljudskim kapitalom. Stoga nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju nužno moraju školovati vrhunske stručnjake kako bi ostali u matičnoj državi te svojim radom i znanjem pridonijeli razvoju tih država. Odlazak vrhunskih stručnjaka (*brain drain*) nužno znači gubitak za zemlju koju napuštaju i dobitak za zemlju u koju dolaze (*brain gain*) (Šverko, 2004: 1150). Ipak, postoje primjeri gdje se pojedinci nakon kratkog vremena provedenog u inozemstvu vraćaju u domovinu. Kratak odlazak u inozemstvo zapravo je prikupljanje znanja i stjecanje iskustva, nakon kojeg se osoba vraća i nastavlja raditi u matičnoj zemlji. U tom slučaju ne govorimo o "odljevu mozgov" nego o cirkulaciji (Šverko, 2004: 1158).

Kako bi uvidjeli koje to županije iseljavanje najviše pogađa, u nastavku prilažem tablicu sa županijama koje prednjače po negativnom migracijskom saldu

u 2019.¹ te vlastoručnim izračunom postotka registriranih iseljenika u procjenjenoj populaciji stanovnika tih županija.²

Tablica 1. Županije s najlošijim migracijskim saldom u 2019. i postotak registriranih iseljenika u procjenjenoj populaciji tih županija.

županije	Migracijski saldo u 2019. prema DZS-u	Postotak registriranih iseljenika u procjenjenoj populaciji
Osječko – baranjska	-1844	1,13%
Vukovarsko – srijemska	-1346	1,66%
Brodsko – posavska	-899	1,51%
Sisačko – moslavačka	-836	1,31%
Virovitičko – podravska	-730	1,36%
Požeško – slavonska	-705	1,63%

Od radova iz literature koji se fokusiraju na emigraciju iz Slavonije, gotovo svi ističu ekonomske faktore i nezaposlenost, uz postojeća poznanstva u inozemstvu, kao jedne od glavnih razloga odlaska. Upravo spomenutu

¹ Izvor: Priopćenje DZS-a - Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2019. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-02_01_2020.htm. Datum pristupa: 11.6.2021.

² Izvor: Priopćenje DZS-a – Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2019. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm. Datum pristupa: 11.6.2021.

nezaposlenost dokazuju i podatci DZS-a o nezaposlenosti prema županijama. Iz njih sam iščitao kako su u posljednjih nekoliko godina županije s najvećim brojem nezaposlenih, uz Grad Zagreb i Splitsko-dalmatinsku županiju, upravo slavonske županije; Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska. Zabrinjavajuća je i predikcija demografa Živića koji predviđa da se do 2030. očekuje daljnji demografski pad te pretpostavlja da će Istočna Hrvatska 2030. godine imati za petinu manje stanovnika nego 2011. godine (Živić, 2017).

Ono što je također veoma problematično jest činjenica da cijela država već dugi niz godina broji negativan migracijski saldo. U nastavku prilažem tablicu i grafički prikaz preuzete iz *Priopćenja DZS-a o Migraciji stanovništva RH u 2019.* iz kojih se može razaznati jasan porast negativnog migracijskog salda RH nakon 2013. i ulaska u EU.

Prilog 1: Vanjska migracija stanovništva RH, preuzeto s

https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-02_01_2020.htm

1. VANJSKA MIGRACIJA STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE
INTERNATIONAL MIGRATION OF POPULATION OF REPUBLIC OF CROATIA

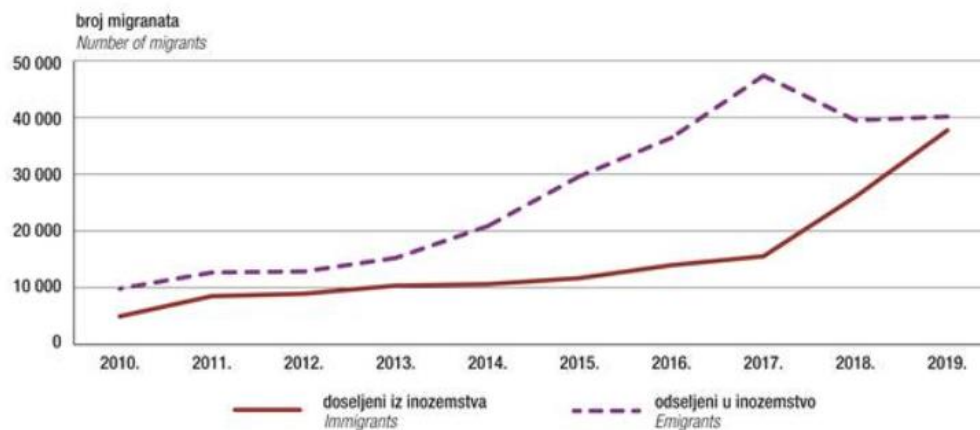
	Doseljeni iz inozemstva <i>Immigrants</i>	Odseljeni u inozemstvo <i>Emigrants</i>	Migracijski saldo <i>Net migration</i>
2010.	4 985	9 860	-4 875
2011. ¹⁾	8 534	12 699	-4 165
2012. ¹⁾	8 959	12 877	-3 918
2013. ¹⁾	10 378	15 262	-4 884
2014. ¹⁾	10 638	20 858	-10 220
2015. ¹⁾	11 706	29 651	-17 945
2016. ¹⁾	13 985	36 436	-22 451
2017. ¹⁾	15 553	47 352	-31 799
2018. ¹⁾	26 029	39 515	-13 486
2019. ¹⁾	37 726	40 148	-2 422

1) Radi usklađivanja s međunarodnim standardima i pravnom stečevinom Europske unije podaci statistike vanjske migracije od 2011. obrađuju se prema novoj metodologiji.

1) *In order to harmonise the international migration statistics with international standards and the *acquis communautaire*, since 2011 data have been processed according to a new methodology.*

Prilog 2: Saldo migracije stanovništva RH s inostemstvom od 2010. do 2019.,
preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-02_01_2020.htm

G-1. SALDO MIGRACIJE STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE S INOZEMSTVOM OD 2010. DO 2019.
NET MIGRATION OF POPULATION OF REPUBLIC OF CROATIA WITH FOREIGN COUNTRIES, 2010 – 2019

Ipak, navedene podatke o broju odseljenih ne treba shvatiti potpuno točnima. Naime, iako su prema Zakonu o prebivalištu (NN, 144/12) i njegovoj izmjeni (NN, 158/13) osobe koje trajno odlaze iz RH dužne objavit svoje prebivalište, kao što su i oni koji ne namjeravaju trajno odseliti, ali privremeno odlaze u inozemstvo radi, primjerice, rada, školovanja, liječenja i sl., dužni o tome obavijestiti nadležne institucije u roku od dvije godine od stupanja ovog zakona na snagu, mnogi to ne čine. Upravo radi navedenog dolazi do velikog nesrazmjera podataka o hrvatskim emigrantima pri Državnom zavodu za statistiku RH i državnih statističkih zavoda ostalih europskih država. Također, radi spomenutog se ne može odrediti egzaktn broj odseljenika te to predstavlja najveću poteškoću istraživanjima koja se bave migracijom RH. Zbog toga su istraživači često prisiljeni uzeti u obzir procjene o stvarnom broju iseljenih. Opisanu problematiku podrobnije ću prikazati u sljedećem poglavlju, kao što ću u nastavku rada pokazati koliko su se moji sugovornici držali Zakona o prebivalištu.

Budući da će zbog povećanog iseljavanja iz Hrvatske na tržištu rada doći do manjka radne snage, sasvim je izvjesno da će Hrvatskoj trebati strani radnici kako bi taj manjak nadomjestili (Jurić, 2017: 354). Iz vlastitog sam svjedočanstva,

prilikom ljetovanja u Istri zadnjih nekoliko godina, primijetio pojavu velikog broja radnika u građevinarstvu i ugostiteljstvu iz država poput Srbije i Bosne i Hercegovine. Navedeno dokazuju i podatci DZS-a prema kojima je u 2019. godini najveći broj stranaca doseljenih u RH upravo iz Srbije i BiH.³ U svaki geografski prostor koji se radi emigracije stanovništva postepeno isprazni s vremenom može doći novo stanovništvo. Tako može doći do supstitucije stanovništva koja u recentnom razdoblju predstavlja najveću opasnost za identitetski opstanak Hrvatske (Šterc i Komušanac, 2012). Na koji način će se Hrvatska u budućnosti nositi s ovim potencijalnim problemom tek ćemo imati priliku vidjeti. Neki od mogućih načina rješavanja problema iseljavanja su poticaji za ostanak stanovnicima pojedinih krajeva. Tako se, primjerice, općine Sveta Marija i Maruševac trude spriječiti iseljavanje nudeći mladima poticaje za rješavanje stambenog pitanja.⁴ Također, stručnjaci predlažu ulaganje u poboljšanje uvjeta rada i uvjeta napredovanja za one struke koje su i danas najviše izložene potencijalu za iseljavanje, poput zdravstvenoga, znanstvenog i tehnološkog sektora (Župarić-Iljić, 2016).

4. Metodologija

U istraživanju je upotrijebljen kvalitativni pristup. Metoda koju sam koristio prilikom istraživanja je metoda polustrukturiranog intervjua. Osobno smatram da se kod istraživanja ove tematike upotrebom kvalitativnog pristupa te metode polustrukturiranog intervjua mogu dobiti puno preciznije i specifičnije informacije, za razliku od nekih kvantitativnih pristupa poput, primjerice, metode ankete. Tijekom provođenja polustrukturiranog intervjua ima prostora za postavljanje potpitanja te se mogu primjetiti određene emocije kod sugovornika prilikom razgovora o pojedinim temama. Upravo radi spomenutog smatram da se izabranim pristupom mogu dobiti puno preciznije i specifičnije informacije od sugovornika. Polustrukturiranim

³ Izvor: Priopćenje DZS-a o Migraciji stanovništva RH u 2019. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-02_01_2020.htm. Datum pristupa stranici: 26.6.2021.

⁴ Izvori: emedimurje.net.hr i [maruševac.hr](https://www.maruševac.hr). URL: <https://emedimurje.net.hr/vijesti/politika/3886324/poticaj-mladima-svakome-po-30-tisuca-kuna-da-ostanu-zivjeti-na-podrucju-opcine-sveta-marija/> i <https://www.maruševac.hr/objavljen-javni-poziv-za-bespovratna-sredstva-mladim-obiteljima-za-rjesavanje-stambenog-pitanja/>. Datum pristupa stranicama: 7.6.2021.

intervjuom želimo dobiti opis života našeg sugovornika, on se sastoji od niza tema koje će se prodiskutirati, kao i nekih potpitanja (ibid., 124). Kod takvih intervjuova raspored/hodogram pitanja nije čvrsto određen, sljedovi tema mogu se mijenjati onako kako to nameće dinamika razgovora ili priroda situacije (Potkonjak 2014: 72). Uvid u potisne i privlačne čimbenike te ulogu migrantskih mreža u emigrantskom procesu dobio sam analizom subjektivnih stavova sugovornika. S obzirom na teme kojih sam se dotakao prilikom intervjuiranja sugovornika, razradio sam kodni plan i listu te sam kodove pridružio temama. Dodatno sam nakon isčitavanja intervjuova pridodao određene kodove koji nisu bili obuhvaćeni inicijalnim kodnim planom.

4.1. Uzorak i provođenje istraživanja

Prije samog početka provođenja intervjuova sugovornicima je bilo potrebno poslati pozivno pismo. U njemu su sažeto opisani ciljevi rada, očekivano trajanje intervjuova, način provođenja intervjuova i zaštita privatnosti sugovornika. Nakon pozivnog pisma, sugovornicima sam uručio informirani pristanak na potpis. U njemu je sve spomenuto detaljnije objašnjeno te se tražio potpis sugovornika u svrhu pristanka na sudjelovanje u istraživanju. Kod intervjuova odrađenih uživo, sugovornicima je prije intervjuova uručen informirani pristanak na potpis. Kod onih odrađenih *online*, informirani pristanak im je bio poslan u Word formatu te su ga sugovornici poslali nazad skeniranog i potpisanog. Svi informirani pristanci potpisani od strane mojih sugovornika pohranjeni su kod provoditelja istraživanja. Forma pozivnog pisma i informiranog pristanka bila je identična za sve sugovornike kako bi svaki od njih dobio jednako objašnjenje.

Nakon uručivanja pozivnog pisma i informiranog pristanka uslijedio je dogovor oko načina provođenja intervjuova. Neki od intervjuova provedeni su uživo, interakcijom lice u lice, dok su drugi provedeni putem platforma za *online* komunikaciju poput *Skype-a*, *Zoom-a* i *WhatsApp* video poziva. Kod intervjuova koji su provedeni virtualno odabrao sam isključivo opciju video poziva radi toga što smatram da putem video kontakta mogu primijetiti potencijalno iskazivanje određenih emocija govorom tijela, izrazima lica i sl. prilikom odgovaranja na

određena pitanja. Svaki sugovornik je prije početka intervjuiranja dobio mogućnost odabira pseudonima pod kojim sudjeluju u istraživanju u svrhu anonimizacije podataka.

Svi intervjui bili su snimljeni mobilnom aplikacijom *Diktafon* te su kasnije transkribirani kako bi se citati sugovornika mogli upotrijebiti u pisanju rada. Svi transkripti također su zaštićeni pseudonimima koje su sugovornici odabrali te njihov stvarni identitet nije poznat nikome osim meni kao provoditelju istraživanja. Svi podaci vezani uz identitet sugovornika bit će čuvani na osobnom računalu istraživača. Tri godine nakon provođenja istraživanja podaci će biti izbrisani.

Prilikom procesa intervjuiranja postojao je set pitanja koji su činili protokol intervjua. Pitanja za intervju sam samostalno osmislio prema ciljevima istraživanja. Pitanja su tematski bila podijeljena na cjeline. Pitanja su se postavljala redosljedom, no kako je riječ o polustrukturiranom intervjuu te je dopuštena slobodna naracija, bilo je prostora za izmjenu redosljeda pitanja kao i za postavljanje potpitanja.

Metodom polustrukturiranog intervjua ukupno je ispitano 15 sugovornika. U doba intervjuiranja, njih 12 je živjelo izvan RH, a troje ih je planiralo emigraciju. Teo i Domagoj primljeni su na fakultete u inozemstvu te će uskoro emigrirati, dok Lukas tek razmišlja o svojoj budućoj destinaciji. Od onih koji su već iselili, sedmero ih živi u Njemačkoj, a po jedan sugovornik živi u Walesu, Španjolskoj, Francuskoj, Irskoj, Engleskoj i Austriji. Sugovornica Ana koja trenutno živi u Španjolskoj je u vrijeme intervjuiranja živjela u Nizozemskoj te se radi toga u nekim odgovorima referirala na Nizozemsku. 11 sugovornika odabrano je putem osobnog poznanstva, dok su ostali odabrani putem metode „snježne grude“.

U istraživanju sudjelovalo je 8 muškaraca i 7 žena, a prosječna dob sugovornika je 27 godina. Najmlađi sugovornici imaju 20, a najstarija 47 godina.

U vrijeme intervjuiranja, sedmero sugovornika ima srednju stručnu spremu, dok ostali imaju visoku. Valja napomenuti kako su troje sugovornika sa srednjom stručnom spremom na putu dobivanja titule prvostupnika. Sugovornici Karlo i Josipa su u bračnom odnosu, a Tihomir i Hana su u vezi. Ostali sugovornici nisu međusobno povezani. Prosječno vrijeme trajanja intervjua je 31 minutu.

Potencijalna ograničenja ovog istraživanja povezana su upravo uz uzorak. Naime, budući da je prosjek godina sugovornika 27 godina te da je jedanaestero njih rođeno i odraslo u Zagrebu, smatram da postoji mogućnost da bi dobiveni rezultati bili različiti da su sugovornici srednje ili starije životne dobi te da su u uzorku obuhvaćeni oni rođeni u drugim gradovima RH.

4.2. Poteškoće prilikom prikupljanja podataka

Iako ranije spomenutim Zakonom i njegovom dopunom iseljenici koji na dulje vrijeme odlaze iz RH imaju obvezu odjaviti svoje prebivalište, mnogi to ne čine. Naime, ranije spomenuti podatci Državnog zavoda za statistiku temelje se na podacima Odjela za upravne poslove Ministarstva unutarnjih poslova (MUP), odnosno evidencijama prijave promjene prebivališta u nadležnoj policijskoj postaji (Rajković Iveta i Horvatin, 2017). Budući da velik dio iseljenika jednostavno ne odjavi svoje prebivalište, stvarni podatci o broju iseljenih puno su veći nego oni službeno zabilježeni od strane DZS-a. Radi navedenog dolazi do velike diskrepancije podataka DZS-a te državnih zavoda ostalih europskih država koji se bave migracijom.

Irska, primjerice, računa broj useljenih stranih državljana prema izdanim PPS (*Personal Public Service*) brojevima za tu godinu. PPS broj je jedinstveni osobni broj te je nešto slično OIB-u. Tako je u 2017. godini zabilježeno 4908 PPS brojeva izdanih hrvatskim državljanima, u 2018. ih je 4346, a u 2019. ih je zabilježeno 3229.⁵ S druge strane, DZS za 2017. godinu broji 2765 hrvatskih

⁵ Izvor: Department of Social Protection. URL: <https://www.gov.ie/en/collection/a78027-statistics-on-personal-public-service-pps-numbers-issued/#2019>. Datum pristupa stranici: 28.5.2021.

državljana odseljenih u Irsku, za 2018. taj broj iznosi 2045, dok je u 2019. registrirano 1340 odseljenih u Irsku.⁶

Tablica 2. Usporedba podataka izdanih PPS brojevima useljenicima u Irsku prema Department of Social Protection i državljana RH odseljenih u Irsku prema DZS-

u

Godina	Izdani PPS brojevi RH državljanima	Državljeni RH odseljeni u Irsku prema DZS-u
2017.	4908	2765
2018.	4346	2045
2019.	3229	1340
ukupno	12 483	6150

Austrijski statistički zavod *statistik.at* u razdoblju od 1.1.2010. do 1.1.2020. broji 25 091 hrvatskih državljana u Austriji⁷. DZS, pak, u istom razdoblju broji tek 17 412 Hrvata odseljenih u Austriju.⁸

Njemački statistički zavod *destatis.de* je, primjerice, 2018. godine zabilježio 57 724 useljenih državljana Republike Hrvatske te godine⁹. S druge strane, DZS za istu godinu broji tek 21 605 državljana RH odseljenih u Njemačku.¹⁰

⁶ Izvor: Priopćenja Državnog zavoda za statistiku o Migraciji stanovništva RH 2017. – 2019. Datum pristupa stranicama: 28.5.2021.

⁷ Izvor: Statistik.at. URL: https://www.statistik.at/web_en/statistics/PeopleSociety/population/migration/international_migration/index.html. Datum pristupa stranici: 28.5.2021.

⁸ Izvor: Priopćenja Državnog zavoda za statistiku o Migraciji stanovništva RH 2010. – 2019.

⁹ Izvor: Destatis. URL: <https://www.destatis.de/DE/Home/inhalt.html>. Datum pristupa stranici: 1.6.2021.

¹⁰ Izvor: Priopćenje Državnog zavoda za statistiku o Migraciji stanovništva RH u 2018. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-02_01_2019.htm. Datum pristupa stranici: 1.6.2021.

Dodatni problem pri određivanju točnog broja hrvatskih iseljenika u pojedinim državama predstavlja činjenica što pojedini statistički zavodi ne uzimaju u obzir državu iz koje migrant dolazi, već njegovo državljanstvo. To je, primjerice, slučaj kod njemačkog statistički zavod *destatis.de*. Navedeni zavod registrira stanovništvo prema državljanstvu, a ne zemlji porijekla. Budući da postoji određen broj ljudi iz susjednih država, Srbije i Bosne i Hercegovine, koji imaju srpsko ili bosanskohercegovačko državljanstvo, ali i hrvatsko, ne možemo jasno odrediti njihovo prebivalište prije odlaska u inozemstvo. Iako u rezultatima razlikujemo useljenje prema državljanstvu i prema zemlji porijekla, problem su upravo spomenuti hrvatski građani iz susjednih država koji imaju prijavljeno prebivalište u Hrvatskoj, a sukladno tomu i putne isprave s hrvatskom adresom, a koji zapravo prebivaju u susjednim državama (Pavić i Ivanović, 2019). Ostaje nejasno jesu li ti ljudi iselili iz Hrvatske u inozemstvo ili iz neke druge države. Također, dodatni problem pri interpretaciji podataka jest nezakonit rad budući da takvi radnici nisu obuhvaćeni u nikakvim statistikama. Za Njemačku se, primjerice, pretpostavlja da pedeset do sto tisuća hrvatskih državljanina nezakonito radi u toj državi (Jurić, 2017). Sve navedeno predstavlja velik problem istraživačima migracije RH pa su tako isti često primorani koristiti se procjenama prilikom istraživanja.

5. Rezultati istraživanja

Prilikom konstruiranja protokola intervjua pitanja sam tematski podijelio u cjeline.

U prvoj cjelini *Uvod / Sociodemografske karakteristike kazivača* želio sam saznati osnovne informacije o sugovornicima poput mjesta rođenja, dobi, završenog stupnja obrazovanja, trenutnog prebivališta, bračnog statusa, trenutnog radnog statusa te njihove materijalne obiteljske situacije. Većinu ovih informacija već sam prikazao u poglavlju 4.1.

U drugoj cjelini *Život u Hrvatskoj* želio sam istražiti koliko su moji sugovornici bili zadovoljni životom u RH prije samog odlaska. Zanimalo me njihovo

iskustvo i zadovoljstvo obrazovnim sustavom, položajem njihove struke, životnim standardom, političkom situacijom u državi i sličnim.

U trećoj cjelini naziva *Potisni i privlačni čimbenici* zanimalo me kako općenito procjenjuju trenutnu situaciju u Hrvatskoj, što je njima osobno najviše smetalo dok su živjeli u RH te što im je bilo presudno za odlazak u inozemstvo.

U cjelini *Planiranje i priprema za emigraciju* pokušao sam saznati kako i kada točno se mojim sugovornicima javila ideja o preseljenju. Također, zanimalo me koliko dugo su razmišljali o samom preseljenju prije početka aktivnog djelovanja, koliko dugo je trajala sama priprema za preseljenje, što su sve trebali obaviti tom prilikom, jesu li odjavili svoje prebivalište u MUP-u te što je za njih bio ključan izvor informacija o budućem odredištu.

U petoj cjelini *Država preseljenja* pričali smo o konkretnoj državi u koju su sugovornici odselili. Ovdje me zanimalo konkretan utjecaj postojećih migrantskih mreža pri odabiru destinacije i pomoći pri samom činu preseljenja. Tako sam ih pitao zašto su se odlučili baš za određenu državu, jesu li poznavali već nekoga tko živi u toj državi, kako su pronašli prvobitan smještaj i posao te tko im je pomogao pri tome. Također, svakog sugovornika sam pitao koliko su poslova promijenili te kakvi su bili uvjeti na tim poslovima.

Šestu cjelinu nazvao sam *Slobodno vrijeme* te me ovdje jednostavno zanimalo način na koji provode slobodno vrijeme te s kim se u slobodno vrijeme druže.

Iduća cjelina zove se *Integracija*. Ovdje sam želio saznati znaju li moji sugovornici jezik države u kojoj žive, trude li se uklopiti u lokalnu zajednicu, druže li se s lokalnim stanovništvom te jesu li im se ostvarile prvobitne predodžbe o državi useljenja.

U osmoj cjelini *Održavanje identiteta* zanimalo me faktor nostalgčnosti i transnacionalnih aktivnosti. Tako sam sugovornike pitao koliko često kontaktiraju obitelj i prijatelje koji su u RH, prate li vijesti iz RH, što im najviše nedostaje iz domovine, koliko često posjećuju domovinu te postoje li zajednice hrvatskih iseljenika u gradovima u kojima žive i, ako postoje, jesu li ikada sudjelovali u nekim aktivnostima tih zajednica.

Deveta cjelina zove se *Usporedba života u državi useljavanja i RH* te me ovdje zanimalo koje su pozitivne i negativne strane država u kojima moji sugovornici žive u odnosu na Hrvatsku.

U posljednjoj cjelini naziva *Budućnost* dotakli smo se njihovih planova za budućnost. Zanimalo me vide li svoju budućnost u zemlji u kojoj trenutno žive te planiraju li se ikada vratiti u RH.

Protokol je bio isti za sve sugovornike izuzev trojice koji su u vrijeme intervjuiranja još uvijek živjeli u RH, ali su planirali emigraciju. Konkretno, riječ je o Lukasu, Teu i Domagoju. Prilikom provođenja intervjua s njima, izostavio sam pojedine segmente protokola koji su vezani uz konkretnu državu preseljenja poput onih o poslu, smještaju, slobodnom vremenu, integraciji, održavanju identiteta te usporedbe života u RH i državi useljenja.

5.1. Zadovoljstvo životom u RH

Razina zadovoljstva životom stanovnika pojedine države izuzetno je bitan segment. Ona se očituje kroz nekoliko raznih stavki, a neke od njih su zadovoljstvo obrazovnim sustavom, položajem struke i mogućnošću zaposlenja, životnim standardom, političkom situacijom itd. Kada sam upitao sugovornike koliko su generalno zadovoljni životom u RH, dobio sam različite odgovore.

Ana je trenutno studentica sociologije u Španjolskoj u području ženskih i rodnih studija. Ona navodi kako je generalno bila zadovoljna životom u RH, ali da vlastite životne aspiracije ovdje ne može ostvariti:

„...ja jesam zadovoljna životom u Hrvatskoj, lijepo mi je ovdje, ali s obzirom na moje životne aspiracije i s obzirom na ono čime bi se ja htjela baviti u životu, Hrvatska nije zemlja u kojoj to mogu.“

Lukas primjećuje kako se mladima u RH prilično teško osamostaliti i uštedjeti novac:

„Pa, trenutno kao student, kao netko tko radi, sam primijetio da je teško uštediti za stan, za auto, za išta da se osamostalim kao osoba. (...) Ali sam

općenito nezadovoljan sa situacijom. Imam sve što je potrebno za osnovne životne potrebe, ali, eto, to je praktički to.“

Na isto pitanje sugovornik Tihomir kaže kako je on osobno bio zadovoljan životom u RH, ali smatra kako mu je život u inozemstvu pružio nove mogućnosti i izazove. Također, navodi da je jedan od razloga radi kojih je otišao upravo činjenica što mu je djevojka prije njega odselila u Njemačku. U ovom slučaju, njegova djevojka Hana je poslužila kao ranije spomenuti imigrantski multiplikator.

„Pa, iskreno smo bili... ja sam prilično zadovoljan. Samo što, šta ja znam, odlazak vani pruža nove mogućnosti i nove izazove, a i moja draga je otišla u Njemačku i nisam ju htio ostavit samu tamo.“

S druge strane, Tihomirova djevojka Hana navodi kako nije bila zadovoljna s brojnim segmentima života u Hrvatskoj. Navodi nezadovoljstvo s pronalaskom posla, niskim plaćama te nepotizmom:

„Pa, ja nikad nisam previše bila zadovoljna. Trenirala sam košarku profesionalno dugi niz godina i tamo sam se susrela jako puno sa... ne bi uplatili plaću koju su trebali uplatiti, ljudi koji imaju veze bi napredovali iako nisu bili dovoljno dobri, i to se sve nekako, ta negatva recimo, je prešla na fakultet, tamo je bilo isto tako, i naći posao meni u tom trenu u Hrvatskoj ne bi bilo lako i plaća bi bila jako, jako mala, i onda kada se sjetim kada mi je bilo tada, nisam bila zadovoljna, definitivno ne.“

Pojedini sugovornici navode kako nisu bili nezadovoljni životom u RH, već da su otišli u inozemstvo radi stjecanja novih iskustva te da se ostanak desio spontano:

„Pa, ja iskreno nisam bila toliko nezadovoljna. (...) bila sam željna novih možda iskustva i tako to, ali ne mogu reći da sam bila nezadovoljna.“ –

Lea

„Pa, bila sam zadovoljna. Mislim, ne znam, možda je moja priča drukčija, budući da sam ja, znači, kad sam otišla u Beč imala sam 21 godinu i nije mi inicijalna ideja bila da tamo ostanem. Znači. to se dogodilo spontano. (...) nisam zacrtala da ostanem tamo niti sam došla da bih radila jer sam, ne znam, nezadovoljna, a jednostavno... mislim bila sam zadovoljna sa svojim životom, više manje.“ – Marina

Najstarija sugovornica Ela navodi kako je i prije 28 godina kada je ona otišla bio problem naći stalan posao i redovito dobivati plaću:

„A loše. Da mi je bilo dobro ne bi otišla van. I prije 28 godina je bio problem naći posao, dobiti stalni posao, redovnu plaću i ostalo.“

Iz navedenih iskaza vidljivo je kako percepcija zadovoljstva životom u RH varira od sugovornika do sugovornika. Dio njih bio je nezadovoljan s mogućnošću zaposlenja i niskim plaćama. Neki su, pak, naveli kako se mladim ljudima izrazito teško osamostaliti i uštedjeti vlastiti novac. Dio sugovornika smatra kako svoje životne aspiracije ne bi mogli ostvariti da su ostali živjeti u RH. Ipak, pojedini sugovornici ističu kako uopće nisu bili nezadovoljni životom u Hrvatskoj, ali da život u inozemstvu pruža nova iskustva i mogućnosti te su se upravo zbog toga odlučili na emigraciju. Sugovornik Teo ističe izrazito bitnu stvar. On smatra kako je potencijalan uzrok njegovog zadovoljstva životom u RH činjenica što je rođen i odrastao u Zagrebu te navodi kako bi možda bio mnogo nezadovoljniji životom da je rođen u nekoj drugoj sredini.

„Pa, ja sam općenito, zapravo, dosta zadovoljan i osjećam se dosta slobodno. Konkretno pogotovo, vjerojatno, jer sam rođen i odrastao u Zagrebu i jer sam okružen ljudima koji mi potvrđuju takav doživljaj, a ne znam kakav bi odgovor na moje pitanje bio da sam rođen negdje drugdje, u nekakvom vjerojatno manjem mjestu“ – Teo

Upravo navedeno je svojevrsna mana mog istraživanja budući da je 11 od 15 ispitanika rođeno i odraslo u Zagrebu.

5.1.1. Zadovoljstvo obrazovnim sustavom

Kada sam upitao sugovornike koliko su bili zadovoljni obrazovnim sustavom u RH, ponovno sam dobio različite odgovore. Neki smatraju da nam je obrazovanje dobro, da ne zaostaje puno za razvijenijim europskim zemljama te da je pozitivna strana to što nam je obrazovanje besplatno.

„Ne mogu se previše žaliti. Čini mi se u redu, imamo besplatno obrazovanje, naravno ako popunimo određene uvjete, ali koji nisu previše zahtjevni za najprosječniju osobu poput recimo mene. Ali, uglavnom zadovoljan sam. Samo što fali dosta kolegija koji postoje vani.“ – Lukas

„Pa, iskreno osnovna škola super i moja srednja je bila super pošto sam išla u strukovnu školu i bilo je dosta zanimljivo. Imali smo, što se tiče strukovne škole, jako dobro općenito opće obrazovanje. Znači, kao opće predmete, a isto tako i struku. Tako da nije bilo ni dosadno i mislim da, naspram drugih nekih europskih zemalja, mislim da imamo jako dobro obrazovanje.“ – Lea

Drugi sugovornici, pak, smatraju kako je obrazovanje dosta loše, ističu kako u fakultetskom obrazovanju gubimo korak s vodećim europskim zemljama te da je potrebno provesti reformu obrazovnog sustava.

„...što se tiče fakultetskog obrazovanja ja bih rekla da je Hrvatska u principu podosta zaostala za, 'ajmo reći tako, trenutnim standardima.“ – Ana

„...osnovne i srednje škole u cijelom svijetu bi se trebale reformirati i trebale bi biti bolje, i definitivno trebalo bi imati više informatičkog obrazovanja i više nekakvog generalnog obrazovanja koje ljudima treba za svakodnevni život...“ – Tihomir

„Pa, mislim da što se tiče fakulteta da su ovdje, mislim ne znam za druge zemlje, ali u Austriji mislim da su kvalitetniji. (...) Mislim da je općenito jako staromodan sistem u Hrvatskoj.“ – Marina

Sugovornik Denis smatra da je velik problem u nepostojanju velikog broja smjerova radi kojih su studenti primorani otići na studij u inozemstvo:

„...ja nisam tu mogao naći neki koji bi mene baš točno smjer zanimao, i onda sam se odlučio za otići vani jer mislim da ću tamo dobiti bolje obrazovanje i da će mi diploma bit cjenjenija.“

Iako su pojedini sugovornici istakli kako su bili zadovoljni srednjoškolskim obrazovnim sustavom u RH, zabrinjava činjenica što sugovornici koji pohađaju ili su završili fakultete češće nisu zadovoljni istima. Također, velik problem je nepostojanje određenih smjerova na hrvatskim fakultetima, poput robotike koju Denis studira u Walesu, ženskih i rodni studija koje Ana studira u Španjolskoj te umjetne inteligencije koju će Teo studirati u Nizozemskoj. Nepostojanje pojedinih fakultetskih smjerova za buduće studente koji imaju interes u tim poljima najčešće rezultira odlaskom mladih ljudi u inozemstvo. Time Hrvatska gubi mlade i buduće visokoobrazovane ljude te dolazi do već spomenutog odljeva mozgova.

5.1.2. Zadovoljstvo mogućnošću zaposlenja i položajem struke

Sljedeće što me zanimalo jest kako su moji sugovornici zadovoljni mogućnošću zaposlenja te kako percipiraju položaj njihove struke.

Ana, buduća sociologinja, smatra kako velikom broju ljudi u RH uopće nije jasno čime se točno sociolozi bave:

„Ako, kao, u mojoj struci pričamo o sociologiji rekla bih da naša struka nije toliko cijenjena. (...) ako pričamo o mojoj struci, o... što trenutno studiram, što su ženski i rodni studiji, izrazito necijenjeno, jako malo ljudi uopće razumije što je to i čime se bavimo. O mogućnosti zaposlenja ne moramo ni pričati jer je skoro pa ravno nuli.“

Lukas i Domagoj, prvostupnici sociologije, imaju slično mišljenje kao i Ana:

„Nisam pretjerano zadovoljan jer imamo dosta mogućnosti pošto je široko polje, ali za stvarno, u realnosti nemamo toliko opcija za raditi. To jest, nije toliko lako se zaposliti kao sociolog, kao što ima u drugim, u stranim državama.“ – Lukas

„...smatram da joj se ne daje dovoljno kredita za stvari koje se rade. Ljudi koji diplomiraju moj studij obično ne mogu, odnosno teže mogu naći posao unutar same struke.“ – Domagoj

Teo, fizičar po struci, smatra kako je u Hrvatskoj izrazito teško dobiti posao bez radnog iskustva. Smatra da je u RH veliki nedostatak plaćenih praksi za studente:

„...vani imam osjećaj da ima puno više pozicija koje su, mogao bih reći, kao nekakve prakse koje su plaćene. Dok kod nas se, kada se prijavljujete za posao, traži se unaprijed neko iskustvo i to mislim da jako puno ljudi blokira i otežava im inicijalno zapošljavanje.“

Tihomir, diplomirani geodet, smatra kako je u Hrvatskoj manji problem naći posao, ali da je veći problem naći zanimljiv posao s pristojnom plaćom:

„Pa, generalno dobit bilo kakav posao nije teško, možeš se zaposliti, ali dobit dobar, zanimljiv posao sa poštenom plaćom je vrlo, vrlo, vrlo teško. Gotovo nemoguće.“

Hana kaže kako je u Hrvatskoj problem to što je prevelik broj ljudi s diplomom, a premalo dostupnih radnih mjesta:

„...previše ljudi s diplomama koji završavaju fakultet svake godine i premalo pozicija koje se nude. Tako da, ja nisam osobno nikad tražila posao, ali znam da je puno mojih prijatelja još uvijek na burzi i ne mogu naći posao.“

Josipa i Matej, kada su upitani o njihovom iskustvu s traženjem poslova u Hrvatskoj, ističu kako je velik problem nepotizam, odnosno zapošljavanje ljudi preko osobnih poznanstava. Priznaju kako su pojedine poslove u RH sami dobili upravo putem poznanstava:

„...radila sam prvo u trgovini i tu sam morala dobiti posao preko veze jer me nisu htjeli primiti i nakon toga pet godina sam počela raditi u toj maloj firmi, u administraciji, nakon toga sam postala voditelj financija, tri godine sam tamo radila, isto preko veze.“ – Josipa

„Dosta se preko poznanstva rješavalo, u mom slučaju, koliko ja znam. Više nego da su se ljudi sami htjeli zaposliti. Kad sam se prijavljivao sam na posao, bilo je situacija da su mi ljudi pomagali.“ – Matej

Lea je stomatološka asistentica po struci. Ona smatra kako je položaj njene struke u RH uglavnom dobar te da nije teško pronaći posao:

„...od kad sam završila srednju školu sam imala jedan posao i brzo sam ga našla i bila sam zadovoljna s njim. (...) što se tiče kao pronalaska posla i to mi je bilo jako lako, u struci prvo staža, a drugo i općenito zaposlenja, to je bio jedan jedini posao koji sam znači pet godina radila.“

Marko, po struci web dizajner, smatra kako je njegova struka u RH potcijenjena i potplaćena:

„Hm, nisam zadovoljan, ne. Zato jer ljudi ne shvaćaju koji je to posao uopće, oni misle samo napraviš web stranicu u, ne znam, 2 sata, i njima to prodaš za 200 kuna. Mislim da je jako potplaćen posao to u Hrvatskoj, da nema dovoljno radnih mjesta uopće u IT industriji.“

Čini se kako prevladava mišljenje među mojim sugovornicima kako su njihove struke potcijenjene te da je vrlo teško dobiti dobar posao u struci s prihvatljivom plaćom. Josipa i Matej priznaju kako su određen broj svojih poslova dobili putem poznanstava, što predstavlja velik problem pri zapošljavanju. Lea je jedina sugovornica koja je bila zadovoljna mogućnošću zaposlenja u struci i svojim poslom dok je još živjela u RH.

5.1.3. Zadovoljstvo političkom situacijom

Kada sam svoje sugovornike pitao kako su zadovoljni političkom situacijom u Hrvatskoj, gotovo svi su iskazali veliku razinu nezadovoljstva.

Pojedini sugovornici smatraju kako je opća slika politike u Hrvatskoj negativna te ne vjeruju da se stvari mogu promijeniti na bolje, što je posebno zabrinjavajuće.

„Ja sam nezadovoljna s političkom situacijom u Hrvatskoj. Moram reći da ne znam nikoga tko je zadovoljan trenutnom političkom situacijom u Hrvatskoj, ali iskreno ne znam kako bi se to moglo promijeniti.“ – Ana

„Pa, ne petljam se previše u politiku, ali smatram da se ništa ne može bolje napraviti, niti se išta napravilo do sada.“ – Josipa

„Smatram da u kojem god smjeru gledaš, dođe ti ishod na apsolutno isto. Ne znam isto, em politički sam nezainteresiran, em s druge strane kad gledam ishodi su skoro pa i jednaki.“ – Matej

Pojedini sugovornici toliko su razočarani hrvatskom politikom da su prestali pratiti politička dešavanja u Hrvatskoj:

„Ne pratim previše. Uvijek me živciralo i probala sam se držati podalje od toga. Za mene je to sve smiješno i definitivno nemamo ljude... mislim da trenutno nemamo ljude koji bi mogli napraviti neku veliku promjenu koja bi stvarno pomogla Hrvatskoj.“ – Hana

Dio sugovornika iskazali su veliko nezadovoljstvo razinom korupcije u politici, kao i s brojnim političkim aferama.

„Konstantno nam je na vlasti u većini stranka koja dosta već krade iz države i to je već dokazano puno puta, ali mislim da je većina ljudi preljena za izaći na izbore i promjenit situaciju.“ – Denis

„Jedino što se tiče javne uprave i sličnih takvih poslova, tog imamo naravno previše. Ali to je u pravilu to. Jedino što sam nezadovoljan je sa razinom korupcije u politici, i to je to.“ – Lukas

„...jako sam nezadovoljan i nadam se da će što prije ta bagra, ta mafija s vrha se maknut, jer riba smrdi od glave. (...) Ne mogu vjerovat da se toliko ljudi krade, ne mogu vjerovat da građani ne izlaze na ulice, da ljudi to samo prešute.“

– Marko

„O, Gospode Bože! Ja bi ih sve u zatvor strpala.“ – Ela

Jedino je sugovornik Teo izrazio optimističan pogled vezan uz smjer u kojem se hrvatska politika kreće. Prema njegovom mišljenju, u pojedinim regijama dolazi do napretka u političkom uređenju:

„...mislim da je politička situacija barem u nekim dijelovima Hrvatske sve bolja i bolja. Mislim da u Zagrebu i recimo u Istri dosta, zapravo značajno je bolja nego prije.“

Iz navedenih iskaza vidljivo je kako su gotovo svi sugovornici izrazito nezadovoljni političkom situacijom u državi. Neki smatraju kako se politička situacija ne može promjeniti u pozitivnom smislu te iskazuju pesimističan pogled na situaciju. Dio njih je također nezadovoljan nesposobnošću čelnih ljudi, manjkom sposobnih ljudi u politici, kao i visokom razinom korupcije. Neki od sugovornika toliko su se razočarali u hrvatsku politiku da su prestali pratiti politička događanja u državi. U kojoj mjeri je upravo politička situacija u državi utjecala na njihov odlazak biti će razjašnjeno u sljedećem poglavlju.

5.2. Potisni čimbenici

Potisni čimbenici u osnovi su faktori radi kojih se pojedinci odlučuju na preseljenje izvan svog geografskog područja. Kao što sam ranije naveo, potisni čimbenici su: promjene u prirodnom okruženju, ekonomski, politički i socijalni čimbenici (Lee, 1966). Konkretnije, neki od potisnih čimbenika mogu biti nesposobnost političara, neučinkovitost pravosuđa, kriminal u privatizaciji i pretvorbi (Jurić, 2017), ekonomski motivi i psihološko nezadovoljstvo (Rajković Iveta i Horvatin, 2017). Uz navedeno, kod visokoobrazovane populacije navode se besperspektivnost, nemogućnost napredovanja i znanstvenog usavršavanja (Adamović, 2003). Kako bi saznao koji su glavni razlozi radi kojih su moji sugovornici otišli iz Hrvatske pitao sam ih što je njima osobno najviše smetalo u RH, a da im je to bio dovoljan razlog za odlazak.

Samo dvojica sugovornika navode ekonomske faktore kao jedne od glavnih potisnih čimbenika.

„Pa, prvo normalno financijska situacija jer teško je doći do ne znam koliko velike plaće da se u Hrvatskoj živi (...) Druga stvar, malo taj odnos, recimo, kad se radi u nekoj firmi, ljudi su kod nas malo previše egoistični, recimo. Pa onda ono, "ja sam šef", to se baš vidi.“ – Karlo

„Plaće, za isti posao koji radim ovdje i koji bi radio u Hrvatskoj su tri puta veće.“ – Matej

Sugovornica Ela uz financijsku situaciju kao razlog odlaska navodi nezadovoljstvo zdravstvenim sustavom i političkom situacijom. Zanimljivo je što se iz njenog svjedočanstva može uočiti da su gotovo isti faktori radi kojih je ona emigrirala prije 28 godina prisutni i kod pojedinaca koji su migrirali u posljednjih nekoliko godina.

„Pa razlog je bio zdravstveni sustav, da to tako kažem. Razlog je bio radi politike prije 28 godina. Razlog je bio nestašica, kako da kažem, čovjek sebi ništa nije mogao da priušti. (...) . Lijekovi su užasno skupi, sve je skupo.“ – Ela

Nastavno na njeno navođenje politike kao jednog od potisnih faktora, sljedeći sugovornici navode politiku kao jedan od primarnih faktora odlaska:

„Najviše me smeta možda životni standard čak, i opća ta politička slika što se tiče korupcije. Zato što se dosta, imam osjećaj, povećava jaz između bogatih i siromašnih, i dosta se akumulira kapital bogataša...“ – Lukas

„...ja bi rekao najveći razlog je zapravo ta politika i to cijelo gospodarstvo u Hrvatskoj koje je već godinama katastrofalno.“ – Marko

Tihomir, Hana i Josipa navode nemogućnost napredovanja i nezadovoljstvo na radnom mjestu kao razloge odlaska:

„Pa to, u mojoj struci generalno nije bilo jako zanimljivih i izazovnih pozicija na koje si se mogao prijaviti. Znači ono, ako imaš želju malo napredovat u svojoj karijeri i potruditi se oko posla, nemaš baš puno opcija.“ –

Tihomir

„Najviše me smetalo to što sam imala osjećaj da nema mogućnosti napretka. Da ono, ako si srećković, naći ćeš taj neki posao za par tisuća kuna i onda ćeš probat ostat tamo cijeli svoj život i to me dosta gušilo jer sam ja htjela i napredovat, i nove stvari, i više mogućnosti...“ – Hana

„Moje radno vrijeme. Ja sam radila od 0 do 24. Imala sam službeni mobitel na kojem sam morala biti non stop dostupna. Subotom ako smo otišli negdje s društvom, ja ako me je nazvao šef, morala sam mu se javiti i s njim razgovarat o, ne znam, stvarima u firmi.“ – Josipa

Velik dio sugovornika navodi manjak obrazovnih mogućnosti, odnosno nepostojanje željenog obrazovnog smjera u Hrvatskoj, kao glavni razlog odlaska.

„...meni osobno je bilo presudno fakultet, taj smjer i neka kvaliteta obrazovanja.“ – Denis

„Pa moj osobni razlog za emigraciju je bio jednostavno činjenica da studij koji sam ja htjela upisati u Hrvatskoj ne postoji.“ – Ana

„Mislim da ovdje ne mogu dobiti razinu obrazovanja u području koje me zanima kao što mogu vani.“ – Teo

„Pa ja bih se opet vratio na to obrazovanje jer ne pruža puno mogućnosti, određeni studiji u Hrvatskoj nisu dovoljno dobri po meni, dobro strukturirani i to je možda jedan od glavnih razloga zašto bih išao van.“ –

Domagoj

Sugovornik Denis, uz spomenuto nepostojanje smjera u području robotike koju je htio studirati, navodi još jedan glavni razlog svog odlaska. Naime, Denis je homoseksualna osoba te navodi kako mu se nikako ne sviđa smjer u kojem se Hrvatska kreće po pitanju istospolnih brakova i posvajanja djece:

„...jedan od možda glavnih razloga, evo ja sam gay osoba, u Hrvatskoj tu nekako ne vidim da budućnost baš ide u dobrom smjeru što se tiče gay brakova, posvajanja djece.“ – Denis

Potisni faktori mojih sugovornika u skladu su s onima drugih autora koje sam naveo u literaturi rada (usporedi: Adamović, 2003, Jurić, 2017, Rajković Iveta i Horvatin, 2017). Najviše njih spominje nepostojanje određenih fakultetskih smjerova u RH i manjak obrazovnih mogućnosti kao razlog odlaska. Nastavno na nedostatak obrazovnih mogućnosti, Tihomir i Hana navode nemogućnost napredovanja u struci kao potisne faktore. Sve navedeno pogađa uglavnom mladu i visokoobrazovanu populaciju, a upravo na primjeru tih sugovornika riječ je o odljevu mozгова. Uvelike zabrinjava činjenica što su u istraživanju Adamović iz 2003. godine (*Potencijalni i stvarni „odljev“ znanstvenog podmlatka iz Hrvatske: empirijsko istraživanje*) razlozi odlaska visokoobrazovanog stanovništva identični kao i kod mojih sugovornika - nemogućnost znanstvenog usavršavanja i napretka. Kada nadodamo tome nepostojanje pojedinih obrazovnih smjerova dolazimo do velikog problema vezanog uz odlazak mlade i visokoobrazovane populacije s kojima se RH mora suočiti. Odlazak visokoobrazovanih pojedinaca generalno, pa tako i mojih sugovornika, u skladu je s mikroteorijskim modelom neoklasične teorije migracije. Prema njoj, pojedinci s karakteristikama ljudskom kapitala (poput obrazovanja, iskustva i jezika) težit će povećanju svog udjela u vanjskoj migraciji (Mesić, 2002). Nadalje, Ela, Marko i Lukas spominju političku situaciju u državi kao jedan od potisnih faktora. Lukas je odgovarajući na ovo pitanje spomenuo i korupciju. Kod Denisa i Marka se također dalo iščitati nezadovoljstvo politikom

i korupcijom prilikom razgovora o zadovoljstvu političkom situacijom u državi, kao što sam naveo u potpoglavlju „5.1.3. *Zadovoljstvo političkom situacijom*“. Pokazalo se da upravo korupcija povećava emigraciju, jer usporava gospodarski razvoj zemlje i stvara nesigurno životno i ekonomsko okruženje (Poprawe, 2015 prema Draženović i sur., 2018). Iznenađujuće, samo Karlo i Matej naveli su ekonomske motive kao glavne razloge odlaska, dok je Ela uz ekonomske čimbenike navela i nezadovoljstvo političkom situacijom te zdravstvenim sustavom.

Iako iz iskaza sugovornika možemo zaključiti kako su njihovi razlozi za odlaskom bili veoma različiti, ipak je vidljivo kako prevladavaju društveni, obrazovni, psihološki i ekonomski motivi te se navedeni motivi mogu svrstati u kategorije potisnih i privlačnih čimbenika prema Leeju.

5.3. Privlačni čimbenici

Izuzev potisnih čimbenika, zanimalo me koji su glavni čimbenici koji su motivirali moje sugovornike na preseljenje u pojedine države. Kao što sam ranije spomenuo, privlačni čimbenici su bolje ekonomske mogućnosti, stjecanje boljeg obrazovanja i bolji uvjeti rada, bolji uvjeti života te odlazak za nekim tko na bilo koji način privlači (Lee, 1966). Sugovornike sam pitao što im je bilo presudno za preseljenje u inozemstvo te kako su se odlučili za određene države.

Karlo i Matej jedini su sugovornici koji su spomenuli primarno ekonomski faktor kao privlačni čimbenik.

„Financije, odnosi, uvjeti zapravo.“ – Karlo

„...ako već radim tako nešto, a nisam školovan za te poslove, znači ti šljakerski poslovi, onda je bolje tu raditi nego u Hrvatskoj. Znači to je glavni razlog bio.“ – Matej

Nova iskustva, izazovi i avanture ističu se kao jedni od glavnih privlačnih faktora kod sugovornika koji su emigrirali radi nastavka obrazovanja, ali i kod nekih koji nisu otišli radi tog razloga.

„...tako da ja sam si prvenstveno sad želim na doktorat van ići, a jedan od razloga je jer smatram da je tamo bolje obrazovanja, plaća je veća, a i želim imati iskustvo života vani da mogu usporediti, da vidim da li stvarno je u Hrvatskoj tako loše ili ne, i želio bih to provjeriti za sebe.“ – Teo

„...odlazak vani pruža nove mogućnosti i nove izazove.“ – Tihomir

„...jednostavno sam se htio maknuti od tamo malo, vidjeti kako drugdje stvari funkcioniraju i brijem da sam sad puno stvari naučio i baš mi je drago iskreno što sam otišao.“ – Marko

Valja napomenuti kako je značajan broj sugovornika naveo odlazak za nekime kao jedan od privlačnih faktora. Budući da obitelj, prijatelji ili poznanici koji žive u inozemstvu uvelike olakšavaju migrantu proces integracije u novu sredinu, kao i pronalazak inicijalnog smještaja i zaposlenja, navedeno ne čudi.

„...u mom slučaju nije bilo problema jer imam bratića tamo, pa sam odlučio idem tamo gdje je i on...“ – Karlo

„...moja draga je otišla u Njemačku i nisam ju htio ostavit samu tamo.“
– Tihomir

„Pa, Karlo (*op.a. suprug*) je htio, ovaj, da se odselimo. On je došao na ideju jer ima tamo bratića koji živi pa nam je mogao, eto, to nam je bio prvi korak, mogao mu je dati posao da nam pomogne.“ - Josipa

„Otišla sam više zbog dečka i nakon toga sam shvatila da taj posao pošto je super zanimanje, možeš ga raditi bilo gdje u svijetu.“ – Lea

„Nije me ništa pretjerano držalo u Hrvatskoj, tako da sam, ono, mogao. I stari mi već tu živi pet godina, tako da sam mogao tu doći.“ – Marko

„Čekao sam dok me netko nije pozvao, rekao: "Imaš di spavati, dođi, pomoći ćemo ti dok ne staneš na noge".“ – Matej

„...tетка mi je radila ovdje u restoranu pa sam preko nje... kod nje došla.“ - Ela

Karla navodi kako smatra da je u inozemstvu bolji način života, da se radna snaga više cijeni te da je to jedan faktora koji ju je privukao u Francusku:

„...mislim da su ostale zemlje u Europi koje su malo veće, da je uređeniji način života i, ovaj, puno su cjenjenije određene stvari kao, na primjer, poslovi i, ovaj, što se tiče plaće...“

Iako su dobiveni odgovori ponovno različiti, ovog puta mogu se uočiti pojedini obrasci. Samo Karlo i Matej naveli su ekonomske čimbenike kao primarne faktore koji su ih privukli na život u Njemačku. Dodatno je Karlo spomenuo kako u Düsseldorfu ima bratića koji tamo živi dugi niz godina, a Matej je naveo kako u Stuttgartu živi njegov prijatelj. Također, sugovornici Karlo i Hana privukli su u Njemačku svoje partnere, Josipu i Tihomira, te tako poslužili kao imigrantski multiplikator. Sugovornica Lea također je navela da je izabrala München kao svoju buduću destinaciju jer joj je sadašnji suprug tada živio tamo, Ela je stigla u München jer joj je teta tamo živjela, dok je Marko odabrao Killarney jer mu je otac već pet godina živio ondje. Iz iskaza sugovornika vidljivo je kako pri odabiru buduće destinacije prevladavaju postojeća poznanstva u

pojedininim državama, bolje obrazovne mogućnosti, želja za avanturama i novim iskustvima te bolji financijski uvjeti kao glavni privlačni čimbenici.

5.4. Planiranje emigracije

Planiranje emigracije uključuje prikupljanje potrebne dokumentacije, općenitih informacija o budućoj destinaciji, učenje jezika, pronalazak smještaja, posla i sl. Kako bi saznao kako je tekao proces planiranja i pripreme za emigraciju, prvo sam pitao sugovornike koliko dugo su se pripremali za preseljenje. Većina sugovornika odgovorila je da su pripreme trajale nekoliko mjeseci:

„...otprilike 3 mjeseca je trajala ta priprema za preseljenje.“ – Karla

„Znači, šesti mjesec negdje 2015. sam počela o tome razmišljati.

Preselila se sredinom osmog mjeseca 2015.“ – Lea

„Mjesec dana sam se pripremao. U mjesec dana sam odlučio da ću se odseliti i odselio sam se.“ – Matej

Marko i Ela naveli su kako je proces pripreme kod njih bio jako kratak te da su se u svega nekoliko dana odlučili na odlazak, a potom i otišli. Budući da su oboje imali obitelj u inozemstvu, to im je uvelike olakšalo cijeli proces i omogućilo da presele u tako kratkom roku.

„...to ti je bilo spremi kofer i otići. To je bilo, ono, dva dana maltene, to je to. Jer kažem, bila bi drugačija priča da sam sam vani, da sam došao u nepoznato. Pošto tu već imam nekog godinama, onda je malo drugačije bilo.“ -

Marko

„...to je išlo spontano, jako brzo. Baš preko noći.“ - Ela

Zanimalo me također jesu li moji sugovornici odjavili svoje prebivalište u MUP-u. Od dvanaestero njih koji su u vrijeme provođenja intervjua živjeli u inozemstvu, šestero ih je odjavilo prebivalište, dok također šestero isto nije učinilo. Emigranti prilikom odlaska iz zemlje nemaju koristi od odjavljivanja prebivališta, pa mnogi stoga to i ne čine (Lajić, 2002). Također, pretpostavlja se da pojedini emigranti nemaju jasnu predodžbu koliko dugo namjeravaju ostati u inozemstvu pa stoga ne odjavljuju svoje prebivalište (Pavić i Ivanović, 2019). Ana, primjerice, nije sigurna hoće li nastaviti živjeti u inozemstvu ili se vratiti u Hrvatsku.

„Ne, ne, budući da ja zapravo trenutno još nisam trajno odselila iz zemlje, jer budući da sam na diplomskom studiju koji je godinu dana u Nizozemskoj, drugu godinu u Španjolskoj, ja isto ne znam ni sama gdje ću biti nakon što završim diplomski studij.“ – Ana

Posljednje što me zanimalo je što je za moje sugovornike bio ključan izvor informacija o budućem odredištu. Gotovo svi sugovornici rekli su kako su najviše informacija prikupili putem Interneta i društvenih mreža te postojećih poznanstva u određenim državama.

„...čitao sam dosta ocjena od studenata, od profesora, od nekih posjetitelja, i to mi je zapravo bilo najpresudnije.“ – Denis

„...još sam ja na Internetu, normalno, sad u današnje vrijeme je vrlo jednostavno preko društvenih mreža se može pitat ljude.“ – Karlo

„Pa, moj dečko tada, pošto je on već tu živio i iskreno znači sve šta... imala sam sve od njega, on mi je pomogao i kad sam tu došla.“ – Lea

Jedan od najpopularnijih oblika traženja pomoći o budućem odredištu je upravo Internet te razne društvene mreže. Riječ je o mezostrukтури, odnosno

području između mikro i makrostrukture, koju čine razni akteri migracija koji imaju važnu ulogu u posredovanju i održavanju migracija (Castles i Miller, 1998). Za pojedine migrante su to određene agencije koje u funkciji posrednika pomažu migrantu pri rješavanju potrebne dokumentacije, pronalaska smještaja, posla i sl., dok za druge to mogu biti poznanici u inozemstvu ili razne društvene mreže na Internetu. Potonje se pokazalo istinito na mojim sugovornicima, budući da je dio njih rekao kako su veliku ulogu u njihovom migrantskom procesu imale društvene mreže i postojeća poznanstva. Također, postoji veliki broj grupa na *Facebooku* poput *Hrvati u Njemačkoj i šire, Hrvati u Irskoj* i sličnih. Analizom objava u tim grupama zaključio sam da buduće migrante najčešće zanimaju neke osnovne informacije o državi poput potrebne dokumentacije, pronalaska smještaja i posla, informacija o dostupnim letovima itd. Također, navedene grupe služe mnogim članovima za povezivanje i stjecanje novih poznanstava.

5.5. Pomoć u migrantskom procesu – uloga migrantskih mreža

Postojeće migrantske mreže u inozemstvu igraju veliku ulogu pri odabiru destinacija kod budućih emigranta. Prva funkcija mreža za potencijalne migrante je osiguranje informacija (Stalker, 2000 prema Mesić, 2002: 351). Zanimalo me koliko su postojeće migrantske mreže utjecale na izbor budućih destinacija kod mojih sugovornika. Kako sam prikazao u prethodnom potpoglavlju, čini se da se velika većina sugovornika odlučila na emigraciju u određenu državu upravo radi postojećih poznanstava.

Samo petero sugovornika (Ana, Karla, Teo, Hana i Domagoj) nije poznavalo nikoga u gradu, čak ni u državi u koju su preselili. Marina je spomenula kako je poznavala jednu osobu u Beču, ali veoma površno te joj ta osoba nije poslužila od nikakve pomoći u njenom migrantskom procesu. Svi spomenuti sugovornici inicijalno su odselili radi nastavka obrazovanja te su sve potrebne informacije našli na stranicama fakulteta. Ostalih devetero sugovornika su poznavali nekoga u gradu u koji su preselili te su upravo radi toga izabrali baš tu destinaciju.

Karlo i Josipa odselili su u Düsseldorf jer Karlov bratić tamo živi već dugi niz godina. Lea je otišla u München jer joj je sadašnji suprug tamo živio, dok je Ela odabrala istu destinaciju jer joj je teta tamo živjela. Matej je u Stuttgartu imao prijatelja koji tamo živi s obitelji, dok je Tihomir odabrao Bonn jer mu je djevojka Hana tamo živjela. Marko je odselio u Irsku jer tamo žive njegov otac i brat.

„Pa, samo zbog toga što je, eto, Karlo (*op.a. suprug*) dobio tamo posao kod tog bratića. Ništa drugo nam nije igralo ulogu.“ – Josipa

„Znači, tadašnji dečko i da, on je tu. Zapravo, mislim da jedini tko je bio tu iz Münchena kojeg sam znala, da.“ – Lea

„Isključivo zbog toga što mi je tetka tu bila.“ – Ela

„Tu sam imao prijatelja, njegova mama, tata tu svi žive. On ide tu u školu. Tata mu je tu već pet godina, on je sa mamom tri godine i ljudi su me pozvali kod sebe i eto, odlučio sam se za Njemačku, za Stuttgart i sad sam tu.“ –

Matej

„I stari mi već tu živi pet godina, tako da sam mogao tu doći.“ - Marko

Denis je naveo kako je jedan od razloga odabira Aberystwytha kao svoje buduće destinacije, izuzev fakultetskog programa koji želi studirati, to što je imao prijatelja koji studira na istom fakultetu:

„...imam jednog prijatelja koji ide na taj isti fakultet, i od njega sam dobio zapravo, ajmo reć, najviše informacija...“

Lukas još nije odselio te se dvoumi između budućih destinacija. Države između kojih se premišlja odabrao je, između ostalog, radi postojećih poznanstava:

„Poznam jednog prijatelja koji živi u Austriji, rodbina mi živi u Njemačkoj, a i poznam par osoba koje sam upoznao online iz Ujedinjenog Kraljevstva.“

Iz navedenih iskaza možemo vidjeti kako su postojeće migrantske mreže za devetero mojih sugovornika igrale veliku ulogu u odabiru baš tog grada kao svoje buduće destinacije. U prethodnom potpoglavlju prikazao sam da su upravo ti sugovornici dobili određene informacije o tim gradovima preko svojih poznanstava. Jesu li im ta poznanstva poslužila u pronalasku inicijalnog smještaja i posla, prikazat ću u nastavku.

5.6. Posao (ekonomska integracija)

Zanimalo me koji posao su moji sugovornici radili po dolasku u inozemstvo, kako su našli taj posao te je li taj posao bio u njihovoj struci. Također, zanimalo me, ako su mijenjali poslove, što su još radili. Jedanaestero sugovornika koji trenutno žive u inozemstvo su zaposleni. Šestero ih radi, ili je radilo, u struci. Karlo, Marko i Matej rade poslove za koje su prekvalificirani, što se obično opisuje kao *brain-waste*, odnosno gubitak ili traćenje mozgova (Božić, 2014).

Karlo nije mijenjao poslove te od kada je stigao u Düsseldorf radi kao građevinski radnik. Posao je pronašao preko bratića te je počeo raditi odmah po dolasku:

„...preko njega sam, ovaj, počeo raditi. (...) Prvi, i još uvijek, ovaj, da, suha gradnja, unutarnji radovi, da li renovacije na starim objektima ili novogradnji...“

Marko, web dizajner po struci, radi kao konobar u hotelu u Irskoj, a posao je našao pomoću aplikacije za traženje poslova:

„Znači, prvi posao je još uvijek moj posao. To ti je hotel Killarney Royal. Radim ti kao konobar i, to je to, baš ono nisam ništa mijenjao radi ove

korone (...) Imaš aplikaciju Indeed, upališ u kojem si gradu, on ti pokaže poslove, znači, hrpa ljudi stavlja to, odeš tamo, pošalješ ono, kao, životopis, oni te nazovu za dan, dva, tri ako im se sviđaš.“

Matej je završio opću gimnaziju te trenutno u Stuttgartu radi u Mercedesovom skladištu auto guma. On također nije mijenjao poslove:

„...radim u skladištu s auto gumama za Mercedes. (...) To je trenutno jedini i prvi posao koji sam radio tu.“

Josipa je špeditersko-agencijski tehničar po struci. Po dolasku u Düsseldorf prvo je radila tri godine kao sobarica, da bi potom dobila posao kao asistentica odgajateljicama u vrtiću. Posao je pronašla preko Interneta:

„Išla sam na stranice u Njemačkoj, kao što ovdje imamo taj MojPosao, ima i tamo (...) Čistila sam. (...) Znači tri godine sam radila to. (...) Trenutno radim kao pomoćnik u vrtiću, nisam kao oficijalno dadilja, to jest teta u vrtiću, već kao pomoćnik tamo, to je to.“

Hana trenutno radi na doktoratu iz biomedicine te radi kao asistentica na fakultetu u Bonnu. Tihomir također radi na doktoratu, ali iz geodezije, te isto radi kao asistent na fakultetu u Bonnu. Teo će uskoro preseliti u Amsterdam gdje je upisao doktorski studij umjetne inteligencije te će također raditi kao asistent na fakultetu.

„Prvo sam bila student, dvije godine, završila diplomski i onda sam se zaposlila na fakultetu kao doktorand.“ – Hana

„...ovaj na kojem sam sada, ja sam asistent na fakultetu.“ – Tihomir

„Vjerojatno bi morao i predavati, ako je doktorat na fakultetu, morao bi predavati kao asistent na fakultetu. Tako da, te četiri godine bi radio taj posao.“

– Teo

Marina je u Zagrebu završila preddiplomski studij povijesti, da bi potom u Beču diplomirala socijalnu antropologiju. Tijekom studiranja u Beču promijenila je više studentskih poslova, a trenutno je zaposlena u neprofitnoj organizaciji:

„...prvi posao koji sam uspjela naći je bio čistačica, da, i to se točno sjećam, bilo je jako teško na početku, naravno, naći posao. Pogotovo zato jer nisam pričala njemački tad i, znači, padali su sve ti neki poslovi, ne znam, čuvanje djece, čišćenje, lijepljenje plakata, ne znam, takve stvari. (...) Radim u jednoj nevladinoj, neprofitnoj organizaciji koja se zove SCI, Servis Civil International. Radim u austrijskoj podružnici te organizacije, znači bavimo se razno raznim volonterskim aktivnostima, ljudskim pravima, organiziramo različite projekte o pravima, okolišu i takvim stvarima.“

Iako je određen broj sugovornika s vremenom uspio pronaći posao u struci, dio njih rade poslove za koje su prekvalificirani. Također, dio sugovornika je prilikom dolaska u inozemstvo prihvatilo niže kvalificirane poslove dok nisu našli posao unutar svoje kvalifikacije. Navedeno ne čudi, budući da, sukladno teoriji segmentiranog tržišta rada, radi nedostatka radnika u određenim sektorima dolazi do potrebe za novom radnom snagom te poslodavci često regrutiraju migrantske radnike za poslove koje domaće stanovništvo odbija raditi (Mesić, 2002).

5.7. Smještaj

Većina sugovornika promijenila je nekoliko različitih smještaja tijekom boravka u inozemstvu. Tek nekolicina njih imali su sreću te nisu mijenjali smještaj. Denis i Domagoj uspjeli su dobiti smještaj pomoću fakulteta u

studentskim domovima, dok se Teo nada da će mu fakultet pomoći prilikom pronalaska smještaja.

„Znači ja sam živio u studentskom domu, koji je znači uz kampus, znači u kampusu je studentski dom. I tamo sam živio sa još sedam cimera moglo bi se reći. Makar, imao sam svoju sobu, svoj WC, djelili smo samo kuhinju, jer nisam znao ni jednog od njih, upoznali smo se tek kad smo došli tamo. (...) Smještaj sam sam našao, uglavnom sam gledao na stranici fakulteta i to mi je najviše pomoglo zapravo...“ – Denis

„Bit ću u studentskom domu tamo.“ – Domagoj

„...nekako sam se nadao da će mi ljudi kod kojih ću raditi doktorat moći administrativno pomoći oko pronalaska smještaja, pronalaska smještaja, a i vjerojatno moj partner će, odnosno ona, bi trebala sa mnom doći u Amsterdam u nekom trenu pa bi nekako zajedno probali naći nekakav stan, uz pomoć samog fakulteta.“ – Teo

Karla je po dolasku u Nicu živjela u stanu starije osobe iz Slovenije koja joj je iznajmljivala sobu, a potom je pomoću prijateljice iznajmila stan u kojem trenutno stanuje:

„...živjela sam sa starijom osobom koja je podrijetlom iz Slovenije i koja mi je iznajmljivala sobu. (...) Nakon toga sam odlučila, ovaj, uzeti svoj apartman (smijeh). Ovaj, zato šta sam računajući koliko ljudi plaćaju da bi samo iznajmili sobu... zaključila da za malo više novaca postoji mogućnost, ovaj, garsonjere za koju mi je pomogla prijateljica koja živi u istoj zgradi.“

Hana je dok je završavala diplomski studij u Bonnu živjela u studentskom domu, da bi se nakon završetka diplomskog studija i po dolasku njenog dečka

Tihomira u Bonn preselila s njim u stan. Stan su našli pomoću Hanine prijateljice koja je tada iseljavala iz tog istog stana:

„To je bio studentski dom i bila sam sama u sobi, bio je kao mali jedan sobičak, i kat je bio za cure, tako da... studentski dom. (...) Nakon toga sam, znači Tihomir je trebao doći i nismo mogli ostat u domu, trebali smo naći stan i onda sam tražila dosta dugo, nije bilo lako. Međutim, moja prijateljica se selila van i onda sam preko nje upala ovdje u stan.“ – Hana

Karlo je kada je preselio u Düsseldorf živio u bratićevom stanu. Nakon dolaska njegove supruge Josipe ubrzo su našli podstanarski stan u kojem žive do danas:

„Eto, isto sam imao i s tim sreće, ovaj, pa sam bio kod tog bratića. Ovaj, onda je ona rekao: "Ajde ostani malo duže kod mene". Pa sam tako ostao oko četiri mjeseca. (...) Taj stan što sam uspio naći, još sam uvijek tamo. Dok jednog dana, eto, ne odlučim kupit stan, kuću, nije bitno, negdje nešto svoje.“ –

Karlo

Lea je u Münchenu prvo živjela s dečkom te s njegovim prijateljem koji im je pomogao oko smještaja, da bi nakon par mjeseci njen dečko preko tvrtke dobio stan u kojem žive i danas:

„Po dolasku sam, znači, živjela odmah sa dečkom. On je tada živio kod jednog prijatelja koji mu je pomogao pošto mu je jako teško bilo naći stan i pri samom dolasku sam živjela tamo, u tom stanu sa njim, mjesec, dva, i onda sam nakon toga... je moj dečko tada pomoću firme našao taj drugi stan i taj stan je, znači, pomoću firme dobio i tamo smo živjeli četiri i pol godine.“

Matej je kada je došao u Stuttgart prvo živio s prijateljem i njegovom obitelji. Nakon toga je našao sobu koju je dijelio s cimerom, da bi potom preselio

u stan u kojem živi sam. Napominje kako je već našao sljedeći stan te da će ponovno mijenjati smještaj:

„Kad sam došao živio sam kod tog prijatelja s njegovom mamom i tatom. Znači, nekih četiri mjeseca. Onda sam si našao sobu gdje sam bio s jednim likom iz Vojvodine, iz Zrenjanina točnije. (...) Nakon toga sam sad dijesam, u jednom privatnom apartmanu od 26 kvadrata i sad imam treći već smještaj gdje se selim. U principu našao sam novi stan.“

Ela je također promijenila nekoliko stanova, ali i gradova:

„Živjela sam prvo, znači, u Münchenu s tetkom, pa sam otišla za Bremen, pa smo u Bremenu imali trosoban stan, mama i tata su došli, i brat. Pa sam se onda udala, opet trosoban stan, normalno.“

Najtežu situaciju sa smještajem imala je Marina, a ona je ujedno najviše puta promijenila smještaj od svih sugovornika:

„Zapravo sam bila u tom domu na kraju nakon kaj sam došla prva dva mjeseca i onda sam se preselila sa još dvije Turkinje koje su sa mnom bile u tom studentskom domu. Dijelile smo jedan stan u jednom jako... u jednom migrantskom Bezirku (*op.a. okrugu*) jako udaljenom od centra. Nas tri smo dijelile jednu spavaću sobu. Mislim, bilo je ful jeftino, ali bilo je fakat koma to sad kad se sjetim. (...) nismo se dobro slagale i onda sam opet se preselila u jedan dom i onda sam u tom domu bila još par mjeseci i onda sam nakon tog sam se preselila u jedan stan sa još dvoje cimera. To je bilo super, tamo sam bila nekih godinu dana i nakon tog sam se preselila s dečkom u jedan stan.“

Marko je imao sreće te je u Irskoj u istom smještaju od kako je došao. Njegov otac, koji je preselio u Killarney prije njega, pronašao je kuću preko Interneta koju su iznajmili:

„...imaš tu stranicu koja je, tipa *Daft*. To ti je stranica na koju ljudi stavljaju da iznajmljuju kuće, prodaju kuće. Tako da jednostavno evo, on je našao kuću.“

Velika većina sugovornika promijenila je po nekoliko različitih oblika smještaja sve dok nisu uspjeli pronaći ono što im najviše odgovara. Denis i Marko imali su sreće te nisu bili primorani mijenjati smještaj. Nekolicina sugovornika dobila je pomoć pri inicijalnom smještaju od poznanika koji su već živjeli u inozemstvu. Drugi su pronašli smještaje preko Interneta i stranica fakulteta.

5.8. Društvena integracija

Društvena integracija označava proces dolaska u novo društvo te sa sobom donosi niz društvenih promjena koje se dešavaju prilikom asimilacije u novo društvo. Najjednostavnije rečeno, integracija je dugotrajni proces prihvatanja osobe u punopravno članstvo nekog društva (Dejanović, 2017). Zanimalo me jesu li sugovornici znali pričati jezik države u koju su preselili te, ako nisu, kako su ga naučili. Također, želio sam saznati trude li se uklopiti u lokalno stanovništvo i kako ih je ono prihvatilo.

Denis, Karla i Marko nisu imali problema s učenjem jezika budući da su već imali dovoljno dobro znanje engleskog, odnosno francuskog. Karla smatra kako ju je lokalno stanovništvo puno bolje prihvatilo nego druge migrante upravo jer je znala jezik:

„Znači, da ja nisam pričala francuski, ne bi bila tako dobro prihvaćena u društvu.“

Ana ističe kako se nije ni trudila naučiti nizozemski tijekom studija budući da joj je studijski program izvođen na engleskom. Također, kaže kako se nije previše trudila uklopiti u lokalnu zajednicu radi toga što je velik broj

internacionalnih studenata na fakultetu te što se lokalno stanovništvo više druži međusobno nego s migrantima:

„Bilo je više internacionalnih studenata, puno više internacionalnih nego domaćih studenata, ali je bilo i Nizozemaca na studiju. (...) bez obzira na to Nizozemci, šta je istina, imaju tendenciju ipak provoditi vrijeme sa drugim osobama iz Nizozemske.“

Svi sugovornici koji su preselili u njemačko govorno područje nisu znali jezik pri dolasku te su ga učili na razne načine:

„Doma nešto kroz njihovu muziku, kroz njihove programe, kupio sam knjige, kupio rječnik. Okej, ima sad, ono, i translate i ovo i ono na internetu, ali u rječniku lijepo vidiš objašnjenje te riječi, pa 'ajde...“ – Karlo

„...u Njemačkoj postoji mogućnost, to se zove kao ministarstvo migracija ili tako nešto, koje pomaže doseljenicima. Da, znači, to je kao neko sufinanciranje, kao ide se u školu, plaćaš sam na početku, to traje, ima kao razine od A1, A2 do B1, to traje deset, jedanaest mjeseci.“ – Lea

„Išla sam na tečaj, intenzivni tečaj, svaki dan, ponedjeljak do petak, tri sata dnevno, a osim toga sam, ono, a stvarno sam se trudila, dobro, zbog faksa, bilo mi je bitno da naučim, ne znam, od čitanja novina, slušanja radija, iako na početku nisam ništa kužila, gledanja, ne znam, filmova, dokumentaraca...“ –

Marina

Pojedini sugovornici izjavili su kako se trude uklopiti u lokalnu zajednicu, ali da se više druže s drugim migrantima jer smatraju da imaju više zajedničkog.

„Generalno kad si internacionalac onda se najlakše uvijek družiti s drugim internacionalcima. Imate puno više tema za razgovor i nekako sve ide lakše i imate više dodirnih točaka.“ – Tihomir

„...iskreno više se družim sa strancima nego s Ircima...“ – Marko

Većina sugovornika su izjavili kako smatraju da ih je lokalno stanovništvo odlično prihvatilo te da nisu imali nikakvih problema prilikom integriranja u njihovo društvo.

„Ja sam jako zadovoljna kako su nas prihvatili. Stvarno se trude i svi su nam tu pomoći i stalno pitaju: "Što god treba, recite nam, mi ćemo ti pomoći"...“ – Josipa

„Ovdje su ljudi prilično otvoreni za strance, ima u stvari jako velik postotak stranaca u Bonnu, i u ovoj regiji općenito. Tako da, ja sam generalno zadovoljan.“ – Tihomir

„...prihvatili su me lijepo (...) na početku mi je bilo teško, ali sad mislim da sam se ja navikla na njih, a i oni već na mene tako da.“ – Lea

Iako većina sugovornika nije znala jezik države u koju su preselili, gotovo svi su se potrudili naučiti ga, barem do neke osnovne razine kako bi mogli uspostaviti bazičnu komunikaciju. Neki su upisivali tečajeve, pojedini su učili jezik preko fakulteta, dok su neki učili putem praćenja medija poput televizije, novina, radija itd. Nitko od sugovornika nije naveo negativne situacije prilikom doticaja s lokalnim stanovništvom te su svi zadovoljni kako ih je lokalno stanovništvo prihvatilo. Ipak, Ana, Tihomir i Marko ističu kako se više družite s ostalim migrantima jer smatraju da imaju više zajedničkog radi sličnog migracijskom iskustva.

5.9. Slobodno vrijeme

Zanimalo me kako sugovornici provode slobodno vrijeme. Gotovo svi su naveli neku vrstu rekreacije, poput šetnji, sporta, planinarenja i sl. Većina njih u slobodno vrijeme uživa u istim aktivnostima i hobijima koje su prakticirali i u Hrvatskoj, što je odlično istaknuo Karlo.

„...osobno volim otići negdje u šumu, planinu i tako. (...) . Osim toga ja volim igrati igrice tako da i to ode dosta vremena (...) manje više sve što radim tu pokušavam raditi i tamo jer kako čovjek ima naviku, tako vjerojatno i živi uvijek.“ – Karlo

„Znači, slobodno vrijeme, kada ga imam, ovaj, provodim na plaži ili u, znači, planinama. (...) Uz to bi isto bio tenis s prijateljima.“ – Karla

„Kad ga imam, to je većinom nekakva vrsta sporta, teretana, koš ili tako nešto.“ – Hana

Kada sam ih pitao s kime se u slobodno vrijeme družu, većina je navela da se družu s prijateljima ili kolegama koji su također migranti, ali ima i onih koji se družu s lokalnim stanovništvom i Balkancima.

„...imamo tu neku, mi je zovemo balkanska ekipa, ljudi koji pričaju naš jezik i s njima koji su, ono, naših godišta, i kolege s posla, zapravo, s njima se isto dosta družim.“ – Hana

„...ljudi s kojima se ja najviše družim, jedna cura iz Engleske,... i dva dečka su još iz Engleske. Ovaj, jedan dečko je iz Norveške. S njima ću živjeti sljedeće godine, a dosta se družim i s Poljacima...“ – Denis

„Pa, na početku smo se, jedno tri godine, smo se samo družili sa strancima. Doslovno samo sa Nijemcima i općenito dosta smo izlazili ovako. (...) u zadnje vrijeme pošto ne izlazimo toliko puno, onda imamo uži krug

prijatelja i to su par prijatelja koji su isto, ne znam, iz Zagreba i sa posla koji su Nijemci.“ – Lea

5.10. Održavanje identiteta

Hrvatski migranti prilikom promjene države napuštaju poznati politički, ekonomski i kulturni sustav i uključuju se u novi, a u tome proces promjene nije vremenski ni fizički ograničen. Emigracija proizvodi egzistencijalnu nestabilnost i u velikom dijelu socijalnog života prekid s mjestom porijekla, čak i nakon čestih posjeta (Šola i Bičvić, 2018: 160).

Stoga, zanimalo me koliko često sugovornici održavaju veze s prijateljima i obitelji koji su još uvijek u Hrvatskoj. Gotovo svi redovito održavaju kontakt s prijateljima i obitelji, a najčešće je to putem raznih aplikacija za video pozive.

„...s roditeljima sam se, pogotovo u početku, čula što preko poziva, poruka, onaj *Messenger*, *WhatsApp* i tako dalje, praktički svakodnevno. S prijateljima isto dosta često.“ – Ana

„A s obzirom da je sad situacija, ovaj, sa društvenim mrežama, internetom, puno jednostavnija nego vjerojatno ljudima prije dvadeset, trideset godina, čujemo se praktički, ono, svaki dan.“ – Karlo

„Imam dvije grupe prijatelja. Sa jednima se čujem na dnevnoj bazi preko *WhatsApp* grupa, a s drugima se čujem svako par mjeseci i obavezno se vidimo kad dođem u Hrvatsku.“ – Tihomir

Kada sam ih upitao prate li vijesti iz RH, većina njih je potvrdno odgovorilo na to pitanje. Vijesti uglavnom prate preko raznih Internetskih portala i putem *IPTV*-a putem kojeg gledaju hrvatske TV programe.

„Pa najviše preko *Facebooka*, znači pratim Jutarnji list, Dnevnik.hr, onda gledam što oni objavljuju, a nekad znam i upalit, pošto imamo MAXtv To Go, nekad znam upalit pa pogledat dnevnik.“ – Denis

„Imamo ovaj *IPTV* pa onda gledamo na RTL-u i na HRT-u vijesti i ima sad taj *Facebook*, sve imaš pa ti je sve dostupno...“ – Josipa

„Pa, internetski portali. To bi bilo najčešće. 24sata i tako dalje.“ – Marko

Jedino je Hana istaknula kako ne prati vijesti iz Hrvatske. Ona je naglasila kako nije previše pratila ni kada je živjela u Hrvatskoj, pa je, čini se, tu praksu nastavila i u Njemačkoj:

„Pa nikad me previše to nije zanimalo zato što smatram da je to više nekakvo kazalište i tako to. Uvijek bi se naživcirala tako da i kad sam bila doma nisam htjela previše pratiti, tako da se to nastavilo.“

U državama u koje Hrvati najčešće iseljavaju postoji velik broj hrvatskih organizacija kojima je cilj očuvanje nacionalnog identiteta. Često su to razni kafići, udruge, klubovi i vjerske zajednice. Zanimalo me postoje li zajednice hrvatskih iseljenika u gradovima u kojima sugovornici žive te, ako postoje, jesu li ikada sudjelovali u nekim aktivnostima tih zajednica. Svi sugovornici koji žive u njemačkom govornom području upoznati su s raznim zajednicama hrvatskih iseljenika, ali nikada nisu sudjelovali u njihovim aktivnostima.

„Znam da postoje, da, znam da postoje, nisam ni član niti sam bio nekad...“ – Karlo

„Ja nisam tu toliko intenzivno, zapravo nisam uopće aktivna, malo mi je to odbojno budući da su često te zajednice desno nastrojene. (...) Ima čak i

jedan, ima čak i hrvatska crkva u Beču i mislim da ima i, ovaj, neki kulturni centar.“ – Marina

„Jako velika zajednica u Stuttgartu postoji. (...) Ima i misa, druženja poslije tih misa mladih i to, znači, što se ovoga tiče, zajednica je tu, ima ih. (...) planirao sam da posjetim kada ću imati vremena jednom.“ – Matej

Marko je jedini sugovornik koji ne živi u državi u kojoj je službeni jezik njemački, a da je upoznat sa zajednicom hrvatskih iseljenika u njegovom gradu. Ipak, on navodi kako radi incidenta koji se desio ta zajednica u Killarneyu više ne postoji:

„Ovdje u Killarneyu je bilo, to mi je stari pričao, znači ja ne znam ovako na svoju ruku, ali bilo je prije nego što smo mi došli. Bila je nekakva zajednica Balkanaca, nemam pojma. Uglavnom, to ti je sve bilo divno, bajno i onda je bilo nešto, netko se potukao, netko je razbio frajera koji je svirao muziku.

Uglavnom, od tad više toga nema.“

Iako moji sugovornici nikada nisu sudjelovali u aktivnostima zajednica hrvatskih iseljenika u inozemstvu, čini se kako je za njih održavanje identiteta i veza s Hrvatskom izuzetno bitno. Svi sugovornici u redovitom su kontaktu s prijateljima i obitelji iz RH te putem različitih informacijskih kanala ostaju u toku s događanjima u domovini. Mediji su se tako pokazali puno bitnijom stavkom u održavanju identiteta nego sudjelovanje u aktivnostima raznih zajednica hrvatskih iseljenika. U današnje vrijeme za hrvatske migrante mediji su nezaobilazan faktor. Migracijom pojedinac gubi osjećaj pripadnosti, stoga se javlja osjećaj praznine pa socijalne mreže postaju polje za interakciju i transformaciju (Šola i Bičvić, 2018: 165).

5.11. Usporedba života u RH i inozemstvu

Od sugovornika sam želio saznati što im se najviše, a što najmanje sviđa u državi u kojoj žive u odnosu na Hrvatsku.

„Pa, evo mogao bi reć da je možda to neko prihvaćanje, neka tolerancija veća nego tu, u Hrvatskoj. I, možda i nekakav stupanj obrazovanja, mislim, kvaliteta obrazovanja. (...) Znači za sjest u kafić je skuplje. Za jest u restoranima i to je dosta skuplje...“ – Denis

„...prvo standard života u Irskoj, neusporediv je sa Hrvatskom. Znači, ne možeš uopće usporediti. Još, ono, kažem, ljudi su stvarno ono... svi će ti pomoć. (...) kužiš vrijeme je tu fakat, fakat banana. To je, onako, najveći razlog zašto mi se ovdje ne sviđa iskreno, jer je uvijek hladno.“ – Marko

„Znači, najviše mi se sviđa, kao što sam rekla, što je država jako uređena i što se moj rad i trud poštuje, što su studenti jako cijenjeni i velika je pomoć studentima da bi završili studij (...) Negativne strane su možda taj pogled prema strancima koji ne pričaju francuski, što je država jako, jako nacionalistička.“ – Karla

Kada sam pitao sugovornike što im se najviše sviđa u državi u kojoj žive u odnosu na RH, većina njih je odgovorila slično. U inozemstvu im se najviše sviđa veća tolerantnost, standard života, kvaliteta obrazovanja, pristupačnost ljudi, uređenost države, bolja financijska situacija koju su ostvarili i sl. Uglavnom kao pozitivne strane života u inozemstvu navode čimbenike radi kojih su odselili u određene države. Kada sam ih upitao što im se najmanje sviđa, tu sam dobio različite odgovore, ovisno od sugovornika do sugovornika. Kao negativne strane života u inozemstvu naveli su cijene u restoranima i kafićima, nepovoljne vremenske uvjete, neprihvaćanje migranata od strane lokalnog stanovništva itd.

5.12. Budućnost – povratak u RH ili ostanak u inozemstvu?

Za sam kraj, zanimalo me kako sugovornici vide svoju budućnost. Želio sam saznati vide li svoju budućnost trajno u državi u kojoj trenutno žive, planiraju li dalje emigrirati negdje ili se vratiti u Hrvatsku. Budući da su sugovornici većinom mlađe dobi, nitko nije mogao dati stopostotni odgovor na ovo pitanje. Ipak, većina ih je istakla kako se ne planiraju vratiti nazad u RH, barem ne u dogledno vrijeme. Neki su naveli kako svoju budućnost vide u zemlji u kojoj trenutno žive, dok su neki rekli kako planiraju ostati u inozemstvu, ali ne u državi u kojoj trenutno žive.

„Znači, trenutno se ne vidim vraćati u Hrvatsku, ovaj, i tamo živjeti zbog cijele situacije i, kao što sam rekla, nemogućnosti pronalaska posla u odjelu psihologije.“ – Karla

„Pa, evo baš u zadnje vrijeme, svaki put kad se vratimo u Hrvatsku, onda svi pitaju mislimo li se vratiti, ovo, ono, mislim da smo nas dvoje jedni od malo ljudi koji odmah iz stopa kažemo ne, da nam je super ovdje, da se mogu ovdje definitivno zamisliti, možda ne u ovom gradu, nije bitno, ali jako, jako lijepo napredujemo i jako, ono, vidimo se u budućnosti ovdje oboje...“ – Lea

„Gle, u Irskoj se ne vidim, u Hrvatskoj se ne vidim, vidim se u Amsterdamu, u Nizozemskoj. Tako da, a gle, jednom kada odeš van onda vidiš da je to zapravo dosta lagano.“ – Marko

„Mislim, dobro, to kad sam rekla da se definitivno ne namjeravam vratiti u Hrvatsku, to je iz sadašnje perspektive. Znači, nikad se ne zna, možda se i to promjeni, ali za sad vjerujem da ne. Za sad vidim svoju budućnost, da, vidim u svakom slučaju budućnost u Beču. (...) Eventualno mogu zamisliti budućnost također u Njemačkoj, u Berlinu, budući da mi je dečko Nijemac i imamo jako puno prijatelja i njegove rodbine koji su tamo, eto.“ – Marina

Tihomir i Hana odgovorili su da sigurno ne planiraju ostati u Bonnu radi toga što Hana mora, kako bi dobila doktorat, jednu godinu provesti u nekoj drugoj državi.

„Pa, da ti budem iskren, ne zamišljamo sigurno ostati u Bonnu. Vrlo vjerojatno razmišljamo ne ostati u Njemačkoj, a ne zamišljamo ne vratiti se u Hrvatsku u skorijoj budućnost. Znači, daljnja neka emigracija negdje.“ –

Tihomir

Kada sam Tihomiru postavio pitanje imaju li u vidu već neke druge gradove u koje bi preselili, dobio sam sljedeći odgovor:

„Imamo tri trenutno. Melbourne, Australija, London, Velika Britanija i Zürich, Švicarska, pa nešto od toga.“

Ana, Teo i Ela jedini su naveli da se žele vratiti u Hrvatsku, ali u dalekoj budućnosti.

„Pa ja bi se u Hrvatsku vraća iskreno tek u kasnijoj dobi u životu.“ –

Ana

„...već sad znam da ću imat potrebu se donekle vratiti u Hrvatsku jer sam, kako bi se reklo, pustio duboko korijenje ovdje. (...) Definitivno postoji puno razloga zašto bih se htio vratiti nazad. Ne nužno u poslovnom smislu i strukovnom već vezano za obitelj i prijatelje, što meni osobno igra jako veliku ulogu.“ – Teo

„Zime bi da provodim dole, znači od desetog mjeseca do kraja četvrtog bi da budem dolje u Hrvatskoj, u Puli, a od četvrtog do desetog bi da budem ovdje. To je naša, nešto, planiramo. Samo što mi imamo još puno, puno do mirovine, jako puno, ali bi živjeli tamo i vamo.“ – Ela

Iskaz Ele je posebno zanimljiv, budući da nam on govori o bilokalnosti ili dvodomnosti migranata. Riječ je o paralelnom angažmanu migranata u mjestu podrijetla i prebivališta. Postoje brojne prakse, poput ulaganja u kuću ili imanje u kraju podrijetla, koje migrante na konkretan način povezuju s mjestom podrijetla i rezultira njihovom bilokalnošću i dvostrukom životnom referencom (Čapo, 2019).

6. Rasprava

Cilj istraživanja bio je dobiti detaljniji uvid u suvremenu emigraciju iz RH s fokusom na privlačne i potisne čimbenike migracije te ulogu migrantskih mreža. Analizom polustrukturiranih intervjua koje sam proveo s 15 sugovornika dobio sam detaljniju sliku o migrantskom iskustvu sugovornika. Saznao sam glavne razloge njihovog odlaska, čimbenike koji su ih privukli u određene države te ulogu postojećih poznanstava u inozemstvu u odabiru destinacije te pomoć koju su dobili od prijatelja i poznanika u vidu pronalaženja smještaja i zaposlenja.

Već prilikom razgovora o zadovoljstvu životom u RH uvidio sam da su pojedini sugovornici bili nezadovoljni zaposlenjem i nemogućnošću napredovanja u Hrvatskoj te razinom korupcije i nepotizma. Kao primarni potisni čimbenici istakli su se manjak obrazovnih mogućnosti, nezadovoljstvo karijerom, mogućnošću napretka u struci i financijskom situacijom te političkom situacijom u državi. Nastavno, glavni privlačni čimbenici mojih sugovornika su bolje poslovne i obrazovne mogućnosti, veća plaća i želja za novim avanturama i iskustvima. Navedeni faktori u skladu su s onima iz teorije potisnih i privlačnih čimbenika Leeja, kao i pojedinih istraživanja koja su ustvrdila kako su nezadovoljstvo na radnom mjestu i položajem struke (usporedi: Adamović, 2003), ekonomskom situacijom te razinom korupcije i nepotizma u politici (usporedi: Rajković Iveta i Horvatin, 2017) jedni od glavnih čimbenika odlaska iz države. S druge strane, kao primarni privlačni čimbenici pojedinih istraživanja ističu se bolje obrazovne i karijerne mogućnosti,

želja za avanturom (usporedi: Jurić, 2017) te veća zarada (usporedi: Kanižaj, 2018), a navedeni rezultati također se poklapaju s rezultatima mog rada.

Prikupljanje znanja o određenoj državi te mogućnosti pronalaska smještaja i zaposlenja u istoj odigralo je važnu ulogu prilikom odabira destinacije sugovornika. Mnogi su osnovne informacije pridobili putem prijatelja i poznanika u inozemstvu te putem Interneta. Riječ je, zapravo, o prikupljanju kulturnog kapitala što se pokazalo prilično bitnim kod mojih sugovornika. Kod većine sugovornika uloga postojećih migrantskih mreža pokazala se izuzetno bitnom. Mrežne veze čine oblik društvenog kapitala na koji se ljudi mogu osloniti u potrazi za vanjskim zaposlenjem (Mesić, 2002: 350). Upravo su se pronalazak inicijalnog zaposlenja i smještaja pokazali su se kao najvažnija pomoć koju su sugovornici dobili zahvaljujući migrantskim mrežama, a utjecaj migrantskih mreža bio je prilično bitan faktor i pri odabiru same destinacije. Pojedini rade poslove za koje su prekvalificirani, što se naziva *brain-waste*, dok su drugi ipak uspjeli pronaći posao adekvatan njihovoj kvalifikaciji.

Većina sugovornika slobodno vrijeme provodi na sličan način kao i u Hrvatskoj, a druže se uglavnom s Balkancima ili drugim migrantima. Ipak, većina njih smatra kako su ih lokalno stanovništvo i zajednica prihvatili. Brzina inkorporacije varira ovisno o čimbenicima kao što su jezik, vjera i rasa imigranata (Mesić, 2002: 362). S obzirom na to da su pojedini sugovornici već znali jezik države u koju su preselili, a velika većina njih koja ga nije znala se potrudila naučiti ga, dojam da ih je lokalno stanovništvo prihvatilo pokazuje se ispravnim i zasigurno je ubrzao njihovu integraciju.

Iako su se u brojnim inozemnim državama formirale razne zajednice hrvatskih iseljenika u vidu kafića, udruga, vjerskih zajednica i sl., kojima je cilj održavanje etničke pripadnosti, moji sugovornici izrazili su odbojnost prema takvim zajednicama. Kod većine njih već mediji su odigrali veću ulogu u održavanju identiteta s domovinom, budući da oni opskrbljuju identitete simboličnim resursima, identifikacijama i poviješću koji su baza za refleksivni projekt »ja« identiteta (Šola i Bičvić, 2018).

Premda određeni sugovornici nemaju jasnu viziju svoje budućnosti, većina njih navodi kako se vrlo vjerojatno ne planiraju vraćati u RH već svoju budućnost

vide u zemlji u kojoj trenutno žive ili planiraju daljnju emigraciju, što se može okarakterizirati trajnom migracijom. Ipak, manjina ističe kako se želi u mirovini vratiti u Hrvatsku, a navedeno označava povratnu ili cirkularnu migraciju.

7. Zaključak

Suvremena emigracija iz RH intenzivirala se 1. srpnja 2013. ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Omiljene destinacije hrvatskih emigranata u zadnjih nekoliko godina su Irska, Njemačka, Austrija, Švedska, Švicarska, Italija itd. Ono što razlikuje suvremeno iseljavanje iz RH od prijašnjeg jest odlazak mladih i visokoobrazovanih ljudi u reproduktivnoj dobi, ali i čitavih obitelji s djecom, što predstavlja posebnu opasnost za demografsku strukturu Hrvatske. Ono što predstavlja specifičan problem prilikom istraživanja migracije jest činjenica što velik broj iseljenika ne objavljuje svoje prebivalište u MUP-u, iako su prema zakonu to dužni učiniti. Tako dolazi do velike diskrepancije podataka kod Državnog zavoda za statistiku te zavoda inozemnih država koji se bave migracijom. Radi toga su istraživači često primorani koristiti se procjenama, a ne stvarnim podacima.

U istraživanju sam koristio kvalitativan pristup te metodu polustrukturiranog intervjua. Uzorak se sastojao od 15 sugovornika. Dvanaestero njih je u vrijeme provođenja intervjua živjelo u inozemstvu, dvojica su primljena na fakultete u inozemstvu te će uskoro emigrirati, dok jedan sugovornik tek planira odlazak. Rezultati mog istraživanja upućuju da su potisni i privlačni čimbenici radi kojih su moji sugovornici odlučili napustiti RH u skladu s rezultatima prijašnjih istraživanja (usporedi: Adamović, 2003, Rajković Iveta i Horvatin, 2017, Jurić, 2017, Kanižaj, 2018). Kod sugovornika koji su iselili radi upisivanja fakulteta u inozemstvu, glavni razlozi odlaska su nepostojanje određenih fakultetskih smjerova u RH te veća kvaliteta obrazovanja. Kod ostalih sugovornika ističu se nezadovoljstvo financijskom i političkom situacijom te korupcijom, želja za novim iskustvima i avanturama te odlazak za nekime, najčešće obitelji ili partnerima koji su već u inozemstvu. Kod velike većine sugovornika uloga migrantskih mreža bila je bitan čimbenik prilikom odabira buduće destinacije. Postojeći prijatelji, obitelj ili poznanici koji žive u

inozemstvu pomogli su im s osnovnim informacijama o gradu u koji su uselili, a omogućili su im i pronalazak inicijalnog smještaja i posla.

Sugovornici se uglavnom trude uklopiti u lokalnu zajednicu i nisu imali nikakvih negativnih iskustava s lokalnim stanovništvom te smatraju kako ih je ono pozitivno prihvatilo. Ipak, određen broj njih je naveo kako se više vole družiti s ostalim migrantima budući da smatraju kako imaju više zajedničkog s njima. Iako većina sugovornika smatra svoju budućnost nepredvidivom, gotovo svi su istakli kako se ne planiraju vraćati u RH. Neki su naveli kako bi se vratili u Hrvatsku, ali tek u starijoj životnoj dobi, odnosno mirovini.

Na temelju provedenog istraživanja mogu zaključiti kako je za Hrvatsku nužno da razvije strategiju za ostanak stanovništva u državi, ali i potencijalan povratak iseljenika. Smatram da se navedeno može ostvariti dugoročnim ulaganjem u obrazovanje, pogotovo u sve popularnije tehničke studije. Nadalje, ekonomski i gospodarski razvoj, politička stabilnost, smanjenje stope nezaposlenosti te razni poticaji za mlade, poput onih za rješavanje stambenog pitanja, definitivno bi imale pozitivan utjecaj na smanjenje stope iseljavanja stanovništva, kao i na potencijalan povratak odseljenih.

8. Literatura i izvori

Adamović, M. (2003) Potencijalni i stvarni „odljev“ znanstvenog podmlatka iz Hrvatske: empirijsko istraživanje. *Revija za sociologiju*, 34(3–4): 143–160

Balija, M. (2019) Iseljavanje iz Hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?. *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 18(35): 105-121

Božić, Hrvatska migracijska politika: od skice do strategije, u: V. Puljiz, J. Tica i D. Vidović (ur.). *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, 285–300.

Castles, S. i Miller, M. (1998) *The Age of Migration*. New York – London: The Guildford Press.

Čapo, J. (2019) *Dva doma: hrvatska radna migracija u Njemačku kao transnacionalni fenomen*. Zagreb: Durieux

Čizmić, I., Sopta, M. i Šakić, V. (2005) *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Dejanović, D. (2017) Iseljavanje Hrvata iz bosanske i slavonske Posavine u Njemačku nakon ulaska Republike Hrvatske u EU. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

- Draženović, I., Kunovac i M., Pripužić, D. (2018) Dynamics and determinants of emigration: the case of Croatia and the experience of new EU member states. *Public Sector Economics*, 42(4): 415-447
- Horvatin, T. (2015) Suvremene migracije mladih iz Slavonije u Irsku. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
- Ivanda, K. (2017) Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive. *Političke analize*, 8(31): 10-15
- Jenjić, P. (2014) Pitanje višestrukog identiteta druge generacije hrvatske dijaspore u Kanadi. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za sociologiju i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
- Jerić, M. (2019) Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske?. *Oeconomica Jadertina*, 9(2): 21-31
- Jurić, T. (2017) Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi. *Migracijske i etničke teme*, 33(3): 337-371
- Kanižaj, F. (2018) Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Švedsku: uloga migrantskih mreža. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
- Lajić, I. (2002) Hrvatske migracije početkom 21. stoljeća. *Migracijske i etničke teme*, 18(2-3): 135-149
- Lajić, I., Malnar, A. i Mišetić, R. (2018) Predmigracijsko raspoloženje maturanata četiriju najvećih hrvatskih gradova. *Hrvatski geografski glasnik*, 80(1): 77-98
- Lee, E. S. (1966) A Theory of Migration. *Demography*, 3(1): 47-57
- Mesić, M. (2002) *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Societas Zagreb
- Pavić, D. i Ivanović, I. (2019) Razlike u prikupljanju migracijskih podataka: usporedba Hrvatske i odabranih europskih zemalja. *Migracijske i etničke teme*, 35(1): 7-32
- Petrović, I. (2017) Očuvanje hrvatskog jezika u Kanadi. *Migracijske i etničke teme*, 33(1): 7-36
- Pokos, N. (2017) Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize*, 8(31): 16-23
- Potkonjak, S. (2014) *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: FF press, Hed biblioteka.
- Rajković Iveta, M. i Horvatin, T. (2017) Suvremeno iseljavanje iz Hrvatske u Irsku s posebnim osvrtom na Slavoniju. *Migracijske i etničke teme*, 33(3): 247-274
- Šola, I. i Bičvić, M. (2018) Ekonomsko iseljavanje iz Slavonije u SR Njemačku. Neka identitetska, psihološka i etička pitanja. *Bogoslovska smotra*, 88(1): 157-175
- Šterc, S. i Komušanac, M. (2012) Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?. *Društvena istraživanja Zagreb*, 21(3): 693-713
- Šverko, I. (2004) Studentske namjere odlaska u inozemstvo: veličina potencijalnog „odljeva mozgova“ i njegove odrednice u 1995., 1997. i 2004. godini. *Društvena istraživanja*, 6(80): 1149 – 1174
- Vukorepa, I. (2018) Migracije i pravno na rad u Europskoj Uniji. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 68(1): 85-120
- Živić, D. (2017) Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske. *Političke analize*, 8(31): 24-32
- Župarić-Iljić, D. (2016) Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku Uniju. Friedrich Ebert Stiftung – Zagreb

Internetski izvori:

Destatis.de (pristup: 1.6.2021.)

Dzs.hr (pristup: 26.6.2021.)

Grubić, M. (2020) POTICAJ MLADIMA Svakome po 30 tisuća kuna da ostanu živjeti na području općinu Sveta Marija

URL:<https://emedjimurje.net.hr/vijesti/politika/3886324/poticaj-mladima-svakome-po-30-tisuca-kuna-da-ostanu-zivjeti-na-podrucju-opcine-sveta-marija/> (pristup: 7.6.2021.)

Gov.ie (pristup: 28.5.2021.)

Objavljen javni poziv za bespovratna sredstva mladim obiteljima za rješavanje stambenog pitanja. URL: <https://www.marusevec.hr/objavljen-javni-poziv-za-bespovratna-sredstva-mladim-obiceljima-za-rjesavanje-stambenog-pitanja/> (pristup: 7.6.2021.)

Statistik.at (pristup: 28.5.2021.)

9. Sažetak

Suvremena emigracija iz RH – razlozi odlaska i iskustva iseljenika

Ključne riječi: suvremena emigracija, potisni čimbenici, privlačni čimbenici, migrantske mreže

U radu je prikazana suvremena emigracija iz Republike Hrvatske, s naglaskom na potisne i privlačne čimbenike te ulogu migrantskih mreža u emigrantskom procesu. Provedeno je kvalitativno istraživanje, a metodom polustrukturiranog intervjua provedeni su intervjui s 15 sugovornika. Kroz razgovor sa sugovornicima prikazani su njihovi razlozi za odlazak iz Hrvatske, privlačni čimbenici radi kojih su iselili u određene države te pomoć koju su dobili od postojećih poznanstava u inozemstvu. Prikazana su njihova iskustva s traženjem smještaja i zaposlenja, procesom integracije u lokalno društvo, održavanjem identiteta te usporedbom života u inozemstvu u odnosu na život u Hrvatskoj. Za kraj, prikazani su njihovi planovi za budućnost gdje sam saznao planiraju li ostati u inozemstvu ili se vratiti u Hrvatsku.

Summary

Contemporary emigration from the Republic of Croatia – motives for leaving and emigrants' experience

Key words: contemporary emigration, push factors, pull factors, migration networks

The paper presents contemporary emigration from the Republic of Croatia, with an emphasis on push and pull factors and the role of migrant networks in the emigration process. Qualitative research was conducted, and interviews with 15 interlocutors were conducted using the semi-structured interview method. Through the conversation with the interlocutors, their reasons for leaving Croatia were presented, as well as the pull factors due to which they emigrated to certain countries and the help they received from existing acquaintances abroad. Their experiences with seeking accommodation and employment, the process of integration into local society, maintaining identity and comparing life abroad in relation to life in Croatia are presented. Finally, their plans for the future are presented, where I found out if they plan to stay abroad or return to Croatia.